

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Алтернативне кривичне санкције и мере у
државама common law система**
(мастер рад)

Ментор:

Проф. др Душица Миладиновић-Стефановић

Студент:

Тамара Миљковић
Број индекса: М 022/18-О

Ниш, 2020. година

САДРЖАЈ

I УВОД	1
II КРАТАК ОСВРТ НА ТЕОРИЈСКО УТЕМЕЉЕЊЕ АЛТЕРНАТИВНИХ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА	5
III „ЗАТВОРИЗАЦИЈА“ И ПРОБЛЕМ ПРЕНАСЕЉЕНОСТИ	8
3.1. Трошкови извршења казне затвора	10
3.2. Негативне последице извршења кратких казни затвора	12
IV МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ У ОБЛАСТИ АЛТЕРНАТИВНИХ САНКЦИЈА ..	16
4.1. Препоруке Савета Европе.....	17
4.1.1. Препорука Р (92) 16 Комитета министара државама чланицама о Европским правилима о санкцијама и мерама у заједници	19
4.1.2. Препорука Р (92) 17 Комитета министара земљама чланицама о доследности приликом одмеравања казни	20
4.1.3. Препорука бр. Р (97) 12 Комитета министара државама чланицама о особљу задуженом за спровођење санкција и мера.....	21
4.1.4. Препорука Р (99) 19 Комитета министара државама чланицама о медијацији у кривичним стварима	22
4.1.5. Препорука Р (99) 22 о пренасељености затвора и повећању затворске популације.....	23
4.1.6. Препорука Р (2000) 22 о побољшању извршења европских правила о санкцијама и мерама везаним за јавни интерес.....	23
4.2. Акти УН	25
V АЛТЕРНАТИВНЕ КРИВИЧНЕ САНКЦИЈЕ У ДРЖАВАМА <i>COMMON LAW</i> -А.....	28
5.1. Традиционалне алтернативне санкције и мере	31
5.1.1. Новчане казне и реституција.....	31
5.1.2. Друштвено корисни рад.....	38
5.1.3. Условне казне и пробација	42
5.1.4. Забрана приласка.....	49
5.1.5. Искључење из саобраћаја	52
5.1.6. Конфискација имовине	55
5.2. Санкције и мере новијег датума	59
5.2.1. „Затвор на дан“, „викенд затварање“ и „кућа на пола пута“	59
5.2.2. Кућни затвор са електронским праћењем.....	62
5.2.3. Казне срамоћења	64
5.2.4. Диверзионе мере и налози	66
VI ЗАКЉУЧАК.....	69
ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ.....	76

ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ	80
САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ	82
ALTERNATIVE CRIMINAL SANCTIONS AND MEASURES IN COMMON LAW SYSTEM - SUMMARY	84
БИОГРАФИЈА	86

I УВОД

Сам помен појма „кривична санкција“ и даље претежно већину људи асоцира на репресију и нужно зло као одговор државе и друштва на учињену штету једног лица другом. Можда је разлог тај што наслеђено законодавство социјалистичког периода, које је углавном усмерено ка репресивном реаговању као последици, још увек битише као основа нашег кривичноправног законодавства.¹ Векови и миленијуми деле нас од првобитних друштвених заједница које су предвиделе строге и сурове реакције и санкције за било који вид неуклапања у друштво, од прогона бунтовника преко оне старе „око за око, зуб за зуб“ па све до одузимања живота, чиме се тежило ка томе да лице које је учинило нешто неприхватљиво према схватању тадашњих друштвених уређења буде физички или правно избрисано из заједнице.

Упоредо са формирањем држава које доносе нормативне оквире јавног и приватног живота на својим територијама, једно од главних питања које је било постављено јесте регулисање односа према свакоме ко је ван тог оквира, односно ко не поштује правне и обичајне норме понашања. Како је цивилизацијски развитак напредовао, тако је и људски живот више вреднован, што је резултирало предвиђањем затвора као адекватне казне отпадницима и као вид лишења слободе и ограничења кретања који је до данашњих дана остао прихваћен. Од одвојеног и ограђеног простора, који се слободно могао назвати људским сметлиштем, до институције која осим изоловања осуђених лица за циљ има и поновно учење тих лица о врлинама и вредностима друштва, казна затвора је такође проживела својеврсну еволуцију паралелно са степеном друштвеног развитка. Међутим, испоставило се да се према тим лицима никада није поступало хумано и рационално, чак ни када је увелико постојала регулатива положаја затвореника уз многобројна гарантовања њихових права. Њихово достојанство и личност ретко су поштовани. Током 18. века креће талас покрета и реформи који су за циљ имали реализацију мишљења да су казне затвора штетне и непродуктивне мере те да их треба избећи кад год је то могуће.

О алтернативним санкцијама у најширем смислу можемо говорити као о кривичноправним мерама које се јављају као замена казни затвора. То су дакле, својеврсни видови парапеналних санкција код којих изостаје онај кључни стварни и ефективни моменат који се односи на потпуно ограничење појединих личних права и материјалних вредности карактеристичних за класичне казне. Алтернативно

¹ В. Николић-Ристановић, *Ресторативна правда, кажњавање и жртве*, Београд, 2005, стр. 11-12.

кажњавање подразумева различите поступке и мере којима се најпре избегава вођење класичног кривичног поступка и/или кажњавање за учињена кривична дела и прекршаје, или се пак са циљем адекватне ресоцијализације осуђеног, уместо казне затвора налаже испуњење неких обавеза, спровођење социјално-педагошког или амбулантног третмана или делимично затварање. Проста суштина алтернативних санкција јесте схватање да се применом истих постижу вишеструки комплементарни циљеви – санкција је изречена, приступа се рехабилитацији и ресоцијализацији учиниоца уз активно учешће друштва док се истовремено тежи репарацији причињене штете.²

Када говоримо о специјалној превенцији као једној од универзалних сврха кажњавања, која за циљ има утицај на личност делинквента да не понови криминално делање, она се свакако мери стопом рецидивизма, односно повратништва. Како су досадашња искуства и истраживања ове аномалије показала, рецидивизам се јавља након извесног криминогеног утицаја када је личност учиниоца већ у великој мери погођена последицама ранијег живота, подложна алкохолизму и злоупотреби психоактивних супстанци, утицају тешких социјалних услова живота, последицама самог кривичног дела, те финално и пеналним условима извршења казне. То је својеврсни зачарани круг коме психички нестабилна особа није у стању да се одупре те се враћа унапред наученом обрасцу понашања које је друштвено неприхватљиво. Алтернативне санкције и мере, као контролисане акције друштва усмерене ка личности делинквента, његовом породичном и социјалном окружењу, теже ка пружању могућности да учинилац не буде подвргнут институционалном третману, те да путем очувања достојанства учиниоца и избегавања негативних утицаја смање стопу рецидивизма. Алтернативне санкције на психолошком плану код учиниоца стварају осећај интегрисаности у друштвену заједницу, развијају осећај одговорности за сопствена дела, спровођење реинтеграције без изолације делинквента, активно учешће заједнице у спровођењу, те обезбеђење компензације штете жртви.³

Као што се може приметити, алтернативне санкције и мере уводе консенсуализам као нови приступ у кривичном правосуђу који подразумева тзв. трећи пут, односно пут којим се кривичноправне ствари решавају на непеналан начин, тј. споразумевањем три стране – жртве, суда као друштвеног репрезента и самог

² F. McNeill, *Scientific recommendations in D. Flore, S. Bosly, A. Honhon and J. Maggio (eds) Probation Measures and Alternative Sanctions in the European Union*, Cambridge, 2012, стр. 501.

³ R. D. Bewley-Taylor, M. Nougier, *Measuring the 'world drug problem': ARQ Revision. Beyond traditional indicators?*, Global Drug Policy Observatory Working Paper, 2018, стр. 21.

учиниоца. Једино тај пут омогућује успостављање баланса између међусобно супротстављених права жртве, интереса друштва за постизањем безбедности и превенције криминала, те остваривању права учиниоца кривичног дела.

Савремена схватања алтернативних санкција и мера показују да је казнена политика на глобалном нивоу усредсређена на схватање да лишење слободе треба да буде санкција или мера последњег избора,⁴ те се слободно може рећи да је систем кривичноправних санкција и мера пред својеврсном новом фазом еволуције и да међународноправни оквири показују све веће интересовање за свеобухватним регулисањем овог института, те његовом инкорпорацијом у домаћа законодавства.

Еволуција кривичноправног система неминовно је условљена динамиком усавршавања кривичних санкција у целини и сваке понаособ. Аутор рада кроз појаву и развој алтернативних санкција објашњава због чега је упоредно право препознало потребу за проналажењем адекватне замене казни затвора и како се дошло до идеја које би истовремено задовољавале потребу преваспитања делинквената и неутралисале негативне одлике институционализације осуђеника. Даље аутор наглашава да је од средине прошлог века уочен тренд пораста затворске популације, односно да је и на светском и на европском нивоу присутан сталан пораст броја лица лишених слободе. Услед преоптерећености пеналних институција, доведено је у питање функционисање целокупног затворског система, а могућност повољног остваривања права лица лишених слободе сведена је на минимум. Током 80-их и 90-их година прошлог века Савет Европе и Организација УН постају активно заинтересовани за увођење и уређење овог питања, што је 14. децембра 1990. године резултирало доношењем Минималних стандардних правила о мерама које не обухватају задржавање (тзв. Токијска правила) од стране Генералне скупштине УН. Токијска правила су правила *sui generis* која се односе на извршавање санкција у отвореном друштву. Као пенални систем који чине алтернативне санкције и мере обликоване кроз историју и који је своју правну формулацију достигао у прошлом веку, алтернативни облик кажњавања делинквената и преступника претендује да кроз године које долазе постане основни облик кажњавања. Упоредно – правни метод сагледавања нормативних оквира држава англосаксонског правног подручја понудиће критички осврт на могућности различитих алтернативних санкција и мера, које су у већој или мањој мери усвојили управо Савет Европе и Организација УН и дефинисали их бројним препорукама и резолуцијама. Са једне

⁴ Global Prison Trends 2018, *Penal Reform International*, Thailand Institute of Justice, 2018, стр. 40.

стране и сама суочена са повећањем стопе затварања, а са друге посвећена европским интеграцијама, Република Србија предузима прве значајније кораке у пружању законских оквира овој материји, па је тако 2010. године донета Стратегије за смањење преоптерећености смештајних капацитета у заводима за извршење кривичних санкција у Републици Србији у периоду од 2010. до 2015. године („Службени гласник РС“, број 53/2010), а затим и Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера („Службени гласник РС“, број 55/2014 и 87/2018). Интервју са повереницима за извршење алтернативних санкција у Нишу пружиће статистичке и динамичке податке потребне за стварање реалне слике о томе колико је наша држава показала афинитета ка алтернативном санкционисању, те да ли постоји растући тренд изрицања и спровођења ових санкција и мера. Како би ванзаводске мере могле да буду спона која адекватно балансира између ресторативне и ретрибутивне правде, између најбољих интереса делинквента, оштећеног и друштвене заједнице, потребно је да држава на себе преузме већу одговорност у њиховој прецизнијој законској регулативи, да прошири поље њихове примене и у то уложи сразмерно више средстава.

II КРАТАК ОСВРТ НА ТЕОРИЈСКО УТЕМЕЉЕЊЕ АЛТЕРНАТИВНИХ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА

Да би се разумела комплексност ове теме, мора се најпре кренути од њеног основа, а то је свакако кривична санкција. Иако се под овим термином подразумева мноштво мера кривичноправне принуде различите природе, а правна теорија не пружа јединствено схватање овог појма нити његових обележја, кривична санкција би се могла дефинисати на следећи начин:

Кривичне санкције представљају мере принуде прописане законом и изречене од стране суда након спроведеног кривичног поступка. Изричу се учиниоцу кривичног дела, односно учиниоцу противправног дела које је законом предвиђено као кривично. Извршавају се у поступку и на начин прописан законом или другим подзаконским актом донетим на основу закона, а којима се та лица лишавају или ограничавају неких права или им се лишавање, односно ограничење права ставља у изглед, у сврху сузбијања криминалитета.⁵

Може се приметити да дата дефиниција усваја мешовити појам кривичне санкције који је објединио формалну, одоносно спољашњу манифестацију кривичне санкције али и њену материјалну страну која се односи на природу, функцију и социјалну страну кривичне санкције.

Заштитна функција кривичног права изражена је кроз сврху кривичних санкција, а то је као што је малопре наведено - сузбијање криминалитета. Савремена демократска друштва људским правима и принципу правне државе придају круцијалну важност, те не чуди што би кривична санкција као репресивна мера требало да буде последње средство заштите и очувања друштва. Улога кривичних санкција налази се на средини међусобно дијаметрално супротстављених појмова ресторативне и ретрибутивне правде. Док ретрибутивна правда тежи стварању сигурности путем издвајања извршиоца кривичног дела у посебну установу у којој ће одслужити казну, дотле ресторативна правда тежи поновном успостављању мира нарушеног кривичним делом путем дијалога, разумевања и саосећања. Кривичне санкције морају бити постављене тако да одвраћају одређени круг лица од вршења кривичних дела, што се постиже стављањем у изглед последица извршења кривичних дела (*генерална превенција*), као и да утичу на постојећег учиниоца да убудуће не чини оваква дела (*специјална*

⁵ Е. Ђоровић, *Систем кривичних санкција Републике Србије*, Нови Пазар, 2015, стр. 17.

превенција). Управо из тих разлога каже се да је у кривичном праву репресија у функцији превенције.⁶

Крајем 19-ог и почетком 20-ог века институционалне санкције заузимају примарно место у систему кривичних санкција, што доводи до бројних потешкоћа приликом њиховог извршења – неадекватност и неопремљеност установа, пренасељеност која често доводи до немогућности пружања неопходних услова живота и непоштовања загарантованих права преступника, немогућности остваривања третмана те честу појаву рецидивизма, великог економског трошка који сноси друштво у целини. Како то обично бива, постојећим проблемом се првобитно позабави правна теорија, те не чуди што је ово питање било предмет интересовања многих социолога, криминолога, правника. Тако је Франц Лист, један од представника социолошке школе, сматрао да су казне краткотрајних затвора штетне и непродуктивне те да се треба окренути примени новчане казне и условне осуде са њеним модалитетима⁷. Италијански психијатар и оснивач антрополошке школе у криминологији Чезаре Ломброзо залагао се за замену казне затвора надокнадом штете, телесном казном, условном осудом, новчаном казном, укором или јемством кад год би то било могуће с обзиром на околности⁸. Фери и Гарофало су као представници позитивизма у криминологији увели мултифакторски приступ у проучавању криминалног феномена из којег је на плану криминалне политике произашла идеја индивидуализације кривичних санкција.⁹ Гарофало је чак сматрао да је могуће створити међународни кривични законик, с обзиром да одбацује правно схватање криминалитета истичући природни феномен криминала који постоји у друштву независно од закона и законодавца, те се у том смислу може сматрати и претечом савремених идеја о заштити људских права и у оним случајевима кад национални закони не предвиђају санкције за њихово кршење.¹⁰ Филипе Граматика и Марк Анцел представници су школе друштвене одбране која је тежила социјализацији и хуманизацији кривичног права. Њихова залагања односила су се на трансформацију целокупног законодавства, које би у основи требало да се заснива на хуманијем односу према осуђеним лицима уз одговарајуће

⁶ З. Стојановић, *Кривично право – општи део*, Београд, 2015, стр. 23.

⁷ F. von List, *Немачко кривично право* (превод с немачког), Државна штампарија Краљевине Србије, Београд, 1902, стр. 79.

⁸ C. Lombroso, *Crime, Its Causes and Remedies* (Classic Reprint) - tr. by Henry P. Horton, Boston, 1911, стр. 116.

⁹ R. Gassin, *Criminologie*, Precis Dalloz, Paris Cedex, 1990. стр. 159.

¹⁰ В. Николић-Ристановић, С. Константиновић-Вилић, *Криминологија*, Београд, 2018, стр. 296.

мере ресоцијализације ради њихове брже и сигурније реинтеграције у друштво.¹¹ Анцел позива на укидање казненог законодавства и увођење психијатријских, психолошких и социјалних мера и метода сузбијања делинквенције јер су затворски системи оцењени као нехумани, неефикасни и непримерени условима различите структуре осуђеника, односно њиховог социјалног, интелектуалног, духовног и физичког статуса.¹² Дакле, паралелно са појавом тежњи ка ограничењу примене казне затвора, јављају се и предлози мера које би могле бити адекватна замена. Оно о чему теорија није заузела јединствено становиште јесте било питање улоге пенитенцијарног система – да ли он треба бити присутан у процесу преваспитања и ресоцијализације преступника или га треба у потпуности избећи? Наиме, једна групација сматрала је да је искључење из друштва неопходан елемент отклањања негативног понашања те да ће осуђеник имати времена да сагледа последице учињеног, покаје се и своје будуће понашање усклади нормативним оквирима и општеприхваћеном начину делања. Са друге стране, постојало је мишљење да је затвор само погодно тло за ширење криминогеног понашања и да не утиче у очекиваној мери на смањење обима криминалитета и рецидивизма. Јасан одговор постоји у англосаксонској правној литератури која прави разлику између појма алтернативних санкција и појма интермедијалних санкција (*intermediate sanctions*) које представљају прелазни период између затвора и пробације (условне слободе). Свакако, оне би требало да буду теже и наметљивије од стандардне условне слободе.¹³

Како тренд хуманизације кривичног правосуђа узима све већи мах, не чуди што упоредо расте и број истраживања која се баве овом тематиком, све више психолога, криминолога и социолога нуди широк дијапазон мера које би могле бити адекватна замена казни затвора, а државе на сувереној и глобалној основи усвајају разне мере социјалне заштите у виду мера безбедности, васпитних и других мера. Као главни разлози увођења и развијања система алтернативних санкција одувек су се наводили проблем пренасељености затвора и негативан утицај пенитенцијарних завода на психолошку структуру осуђеника. Иако је казна затвора најизраженије средство поступања према учиницима кривичних дела, савремени кривичноправни, пенолошки и виктимолошки императиви предвиђају да се спровођење исте сведе на неизбежни минимум. Избегавајући негативне последице „затворизације“, савремена структура

¹¹ Ibid.

¹² M. Ansel, *Social Defence: A Modern Approach to Criminal Problems*(Book Review), Ian S. Mitchell - International Journal of Comparative Sociology, Leiden, 1967. стр. 133.

¹³ M. Tonry, *Intermediate Sanctions in Sentencing Guidelines*, U.S. Department of Justice, 1997, стр. 43.

кажњавања пружа хуманији приступ, који самом кажњавању даје обележје специјално превентивне, а не репресивне функције. Осим што се предупређују негативни ефекти изоловања у виду нарушавања или потпуног губитка породичних и социјалних односа, сам учинилац активно учествује у процесу сопствене реинтеграције, а државни буџет је на мањем удару. То се најпре односи на смањење стопе затворске популације, те квалитетнијег и сврсисходнијег рада у пенитенцијарним заводима.

III „ЗАТВОРИЗАЦИЈА“ И ПРОБЛЕМ ПРЕНАСЕЉЕНОСТИ

Проблем пренасељености пенитенцијарних завода јавља се у ситуацијама када број затвореника премашује званични капацитет затвора.¹⁴ Стопа пренасељености дефинисана је као део стопе попуњености капацитета који премашује 100%.

*Густина насељености, односно стопа пренасељености, одређује се резултатом односа пропорционалности броја присутних затвореника датог дана и броја места одређених на основу службеног капацитета (СК) или пројектованог капацитета (ПК) затвора.*¹⁵ Пројектовани или службени капацитет затвора јесте укупан број затвореника који могу бити смештени у односном заводу уз императивно поштовање минималних, унапред предвиђених, захтева по питању квадратуре по појединачном затворенику или групи затвореника, укључујући ту и квадратуру смештаја. Варијабла која такође битно утиче на проблем пренасељености јесте оперативни капацитет, који се односи на укупан број затворених лица која могу хумано и безбедно бити смештена у пенитенцијарном заводу у било ком моменту. Ова величина је варијабилна, односно мења се зависно од техничких промена које се врше у затвору и материјалних и људских ресурса који се стављају заводу на располагање. Премда се стандарди оптималне густине насељености разликује од државе до државе, међународно право није заузело јединствено становиште, те је тако Препоруком 2006 (6) Комитета министара Савета Европе о Европским затворским правилима прописано да одређени минимални стандарди подразумевају 4 m² за затворенике који деле простор и 6 m² за затворску ћелију, док је Комитет против мучења (СРТ) истакао да ови

¹⁴ Извештај Високог комесара УН за људска права, *Non-discrimination and the protection of persons with increased vulnerability in the administration of justice, in particular in situations of deprivation of liberties and with regard to the causes and effects of overincarceration and overcrowding*, 2017, стр. 31.

¹⁵ Међународни комитет Црвеног крста (ICRC), *Water, Sanitation, Hygiene and Habitat in Prisons*, Женева, 2013, стр. 89.

стандарди пре представљају минимум, а не норму, те да би пожељна величина ћелије по затворенику требало да се креће између 9 и 10 m². Стандарди постављени од стране овог Комитета примењују се у Европском суду за људска права.¹⁶

Када говоримо о великој концентрацији осуђених лица на релативно малом затворском простору водеће позиције свакако заузимају филипински и руски затвор.¹⁷ Quezon city у Манили је најнасељенији затвор на свету и у њему се налази око 3.800 затвореника, што је готово 5 пута више него што је предвиђено величином објекта. Свакако треба поменути да су правосудни и социјални системи на Филипинима својеврсни шок за демократију и хуманизацију јер је у току "крвави рат" против нарко мафије у коме је дозвољено сваком грађанину да слободно пуца у нарко дилере. Јасно је да Quezon city представља стециште криминалне заразе у коме заједно битишу лица осуђена за ситна кривична дела до оних најокорелијих и најсуровијих криминалаца. О поступању према осуђеницима са поштовањем људског достојанства нема ни речи, што се да приметити у чињеници да многи затвореници спавају на поду и степеницама, неретко и стојећи, те да на један тоалет дође 130 осуђеника. Како су хигијенски услови и више него лоши, не чуди то што многи оболе од туберкулозе, сепсе, кожных инфекција и дијареје. Логична последица огромног броја осуђених лица и кривичних поступака је та да поступци трају годинама и да постоји колапс у целом правосудном систему. Идентично је стање и у другим филипинским затворима. Што се тиче руских пенитенцијарних завода, они важе за „најпретрпаније“ на свету. Онај који се највише истиче по том питању је свакако затвор Крести у Санкт Петербургу. Води порекло још из 19ог века и његов званични капацитет је 3.000 места, али је стварни број присутних затвореника увек најмање 10.000. Затвореници имају само по 4 квадратних метара простора и по 15 минута за туширање недељно.¹⁸

Америчке студије показале су да комбинација пренасељености и брзе експанзије затвора широм земље утичу на услове живота у многим затворима, да угрожавају безбедност затвореника, компромитују управу затвора те да је затвореницима у великој мери ограничен приступ значајним третманима.¹⁹ Прави примери су управо и највећи амерички затвори – калифорнијски и тексашки. Током последњих 30 година број

¹⁶ У предмету Szafranski против Пољске, (бр. 17249/12, 15. децембар 2015) је Европски суд за људска права утврдио повреду члана 8. Европске конвенције јер је нашао да постоји недостак приватности осуђеника због непостојања тоалета

¹⁷ BBC news, *Inside one of the most overcrowded jails*, мај 2018, <https://www.bbc.com/news/av/world-asia-43970846/inside-one-of-the-most-overcrowded-jails> (приступљено 03.03.2020)

¹⁸ М. N. Gernet, *History of the Tsarist Prison*, Gosyurizdat, 2001, стр. 381-382.

¹⁹ P. Katel, CQ Press Library, *Downsizing prisons*, 2011, стр. 217-230.

затвореника у Калифорнији порастао је осам пута (од приближно 20.000 у раним седамдесетим до садашње популације од око 160.000 затвореника). Међутим, паралелно нису порасли и новчани издаци за побољшање услова у којима затвореници бораве. У Тексасу, током само неколико година, између 1992. и 1997. године затворено становништво се и више него удвостручило. Након ових бројки не чуди податак да су се Калифорнија и Тексас 90-их година прошлог века суочиле са огромним бројем тужби због непружања основних и уставом загарантованих услова затварања. Савезни судови обеју држава установили су да су затворски системи направили пропусте приликом пружања услуга лечења затвореника, који су услед тога претрпели озбиљне психолошке последице. Што су затвореници изложенији грубљим, опаснијим, екстремнијим и неуобичајнијим условима, то ће и њихова психолошка оштећења бити већа а период опоравка дужи.²⁰ Да већинско јавно мњење афирмише примену алтернативних санкција говори и истраживање спроведено још током 1995. године од стране Америчког удружења за поправљање (*American Correctional Association*) које је показало да троје од четворо испитаних америчких држављана сматра да је примена „уравнотеженог“, односно алтернативног приступа према делинквентима бољи приступ него њихово издвајање из заједнице.²¹ Међутим, у већини држава северноамеричког континента је од 2012. године забрањено изрицање алтернативних санкција код сексуалних деликата и кривичних дела са елементима насиља.

3.1. Трошкови извршења казне затвора

Са експанзијом права хуманитарног карактера, повећавају се и оснажују права затворених лица, те се постављају и виши стандарди у поступању са њима. Са друге стране, пораст затворске популације нужно условљава повећање државних издатака неопходних да се у пенитенцијарним заводима обезбеде човечни и сврсисходни услови живота. Након ангажмана у проналажењу и кривичном процесуирању учинилаца кривичних дела, велики део буџетских средстава користи се у изградњи и одржавању инфраструктурних ресурса, те ангажовању службених лица на пословима безбедности, третмана и здравствене заштите.

²⁰ С. Haney, *The Psychological Impact of Incarceration: Implications for Post-Prison Adjustment*, Santa Cruz, 2001, стр. 121-143.

²¹ С. Константиновић-Вилић и М. Костић, *Пенологија*, Ниш, 2011, стр. 247.

Бројна истраживања невладиних организација и извештаји рада самих пенитенцијарних завода дошли су до цифре од 75 милијарди долара, колико је предвиђено годишњим буџетом за функционисање пенално – извршног система у Сједињеним Америчким Државама.²² На глобалном нивоу тај број прелази више стотина милијарди долара. Да су управо САД врло занимљив пример када се говори о трошковима извршења казни затвора, говори податак да становништво ове државе чини само 5% светске популације, док број осуђеника који се налазе на издржавању казне затвора чини чак 25% укупног броја лица која се налазе у пенитенцијарним установама у свету! Светска затворска популациона листа (*World Prison Population List*) објавила је 2015. године податак да је током те године 2,3 милиона лица било смештено у америчким затворима, што значи да је на 100.000 становника евидентирано 716 затворених лица. Дакле, по извесним проценама Канцеларије законске анализе (*The Legislative Analyst's Office*) трошкови боравка у казним установама на територији Калифорније на годишњем нивоу износе чак 47.102 долара по затворенику.²³ Како су строги захтеви поштовања међународних стандарда извршења кривичних санкција, односно заштите права затвореника, условили вртоглави пораст трошкова извршења казни затвора говоре статистички подаци поменутог Канцеларије на основу којих је 1987. године у САД годишњи издатак у ове сврхе износио 10 милијарди долара, док је 2007. године тај број порастао на 50 милијарди долара. Разни финансијски извештаји анализирали су појединачне расходне ставке, па тако највећи део трошкова одлази на мере обезбеђења, које годишње износе око 19.500 долара, док је друга највећа расходна обавеза здравствено осигурање осуђеника, при чему трошкови неге и лечења на годишњем нивоу за једног осуђеног износе око 12.500 долара. Након тога, трошкови који се односе на одржавање самог пенитенцијарног завода, транспорт и друге техничке потребе на годишњем нивоу износе нешто више од 7.000 долара, док се трошкови спровођења рехабилитационих програма котирају на врло ниској позицији са око 1.600 долаара. Када је у питању плата запослених у пенитенцијарним заводима, просечна годишња плата америчког чувара износи скоро 30.000 долара. О томе колики финансијски удар на државни буџет причињава ова ставка, говори и податак да највећи затвор у САД, Казнено - поправни центар Луизијане, због мера штедње од 2011. године уместо људи, као чуваре користи вукове укрштене са псима, при чему осамдесет ових

²² С. Henrichson & R. Delaney, *The Price of Prisons: What Incarceration Costs Taxpayers*, Vera Institute of Justice, 2012, стр. 221-237.

²³ Ibid.

мешанаца аљаског маламута и вука, тешких по 55 kg, државу годишње коштају око 50.000 долара.²⁴

Европско тло нуди готово идентичне цифре, па тако подаци Министарства правде у Великој Британији показују да трошкови који обухватају рад полицијских и правосудних органа, у смислу проналажења и привођења правди учинилаца кривичних дела, коштају око 65.000 фунти.²⁵ Пенално - извршни систем у Енглеској и Велсу обухвата преко 85.000 осуђеника, што је 148 осуђених лица на 100.000 становника. Наведеним расходима додаје се и процена према којој свака година издржања затворске казне по једном осуђенику носи трошкове од преко 50.000 фунти. Да су високи трошкови казне затвора значајно оптерећење за буџет показују и примери држава са мањом стопом осуђеника. У том смислу, у Француској је регистровано 93 затвореника на 100.000 становника, а што је скоро седам пута мање него у Сједињеним Америчким Државама. Па ипак, трошкови казног система у Француској износе чак 3,15 милијарди долара годишње, односно око 48.000 долара по једном осуђенику.²⁶

Економска оптерећења која се односе на извршење казне затвора, пре свега подразумевају трошкове одржавања постојећих инфраструктурних капацитета. Међутим, чињеница је да се еквивалентно са порастом стопе криминалитета уз истовремену ограниченост постојећих пенитенцијарних завода, често намеће потреба изградње нових затвора. Такође, када се ради о финансијским губицима, може се говорити и о броју радно способних лица која се налазе на извршењу казни затвора, чиме долази до укупног смањења продуктивности једне државе.

3.2. Негативне последице извршења кратких казни затвора

Лош ефекат институционализације на делинквента је нешто на шта се указивало још током прошлог века. Сајкс, Гофман и Сарбин су у својим запаженим криминолошким и пенеолошким радовима током друге половине 20-ог века истицали да осуђеник услед десоцијализације, која је директна последица институционализације, доживљава губитак идентитета, те да осуђеникова личност и свест о вредностима

²⁴ Ibid.

²⁵ L. Kazemian & C. Andersson, *Reliability and validity of cross - national homicide data: a comparison of UN and WHO data*, International journal of comparative and applied criminal justice, 2012, стр. 45-76.

²⁶ Ibid.

бивају уништени.²⁷ Различите синтагме али поента иста - осуђеник својим боравком (поготово дуготрајним) губи сопствени идентитет, емотивно постаје празан и доживљава тзв. цивилну смрт. Уместо да осуђено лице током свог боравка у затвору сагледа последице својих дела и одатле изађе као особа спремна да се покаје и интегрише у законски и етички прихваћен друштвени оквир, оно углавном бива подложно процесу институционализације, односно „затворизације“. Слично посттрауматском стресном поремећају (ПТСД), након претрпљеног ограничења слободе и наметнутих услова живота, који су углавном неповољни, лице након изласка из завода показује елементе неприлагођености те се његова реакција креће од самоиницијативног искључења из друштвеног живота до навикнутости на криминал и затворски живот због чега је склоно поврату. Да би се боље разумео овај процес, најсликовитије објашњење пружа управо поменути ПТСД (*Post - traumatic stress disorder*) присутан код америчких војних ветерана. Наиме, студије су показале да је 30% америчких бораца у вијетнамском рату, 10% у „пустињској олуји“, 11% у Авганистану и 20% у Ираку претрпело неки облик ПТСД-а. Након повратка у свакодневни уобичајени начин живота, лице бива склоно депресији, отуђењу од најближих и околине, анксиозности, неповерљивости и неретко дигне руку на себе или другог.²⁸ Све то последица је тога да иако тело више не трпи трауматичан догађај, мозак остаје „програмиран“ да изнова проживљава трауму. Идентичан процес одвија се приликом „затворизације“ - навикнуто на репресију, осуђено лице губи сопствени идентитет, мања му самопоуздања, не осећа се достојним својих најближих, услед губитка запослења и етикетирања није у стању да обезбеди основна средства за живот те срља у депресију или утеху налази у пороку, што даље углавном резултира повратком у затвор. Друштвени прекор и дистанцираност околине могу утицати на то да делинквент проживљава секундарну „затворизацију“, чиме се жеља и могућности за социјалном рехабилитацијом битно редукују. То се нарочито запажа у сфери проналажења запослења након одслужења казне, јер потврдан извод казнене евиденције одбија послодавце.

Осим менталног и емоционалног здравља, издржавање казне затвора погађа и физичко здравље осуђеника, те се у томе огледа још један врло неповољан аспект „затворизације“. Бројна истраживања показују да су управо хомосексуална и затворска

²⁷ R. G. Culbertson, *The Effect of Institutionalization on the Delinquent Inmate's Self Concept*, Journal of Criminal Law and Criminology, Northwestern University School of Law (United States), 1975, стр. 278-291.

²⁸ PTSD: A Growing Epidemic, NIH MedlinePlus magazine's publication, 2009, стр. 12.

популација категорије људи које су најизложеније зарази вирусом ХИВ-а.²⁹ Истраживања спроведена у затворима на територији Сједињених Америчких Држава показала су да је у САД у временском оквиру од 1995. до 2000. године број ХИВ позитивних лица у затворима порастао за 16%, при чему је ниво смртности од наведене болести чак 21 пут виши у затвору него у слободној популацији. Док у затворским установама од АИДС-а премине 1 од 9 осуђеника, у општој популацији тај однос је 1 преминули од 20 заражених. У затворима широм света у којима не постоје човечни услови поступања са затвореницима уз непоштовање ни минималних људских права, зараженост овом опаком болешћу мери се између 20% и 40% од укупне затворске популације. Како је у затворима неретка појава сексуалне агресије према физички слабијим осуђеницима и њихово сексуално потчињавање, постоје значајни ризици од ширења ове болести. Пренасељеност затвора, раст затворске популације и недостатак медицинске неге помажу ширење других заразних болести као што су туберкулоза и хепатитис Ц. Осим сексуалним путем, инфективне болести се у затвору могу пренети и недозвољеним тетовирањем, наношењем телесних повреда током туча и недостатком хигијене, што су неизоставни пратиоци боравка у затворским системима.

У Шведској, земљи за коју се сматра да има један од најмодернијих и најхуманијих затворских система у свету, рађена су бројна истраживања која су се бавила питањем времена потребног да се негативан утицај затворености одрази на личност осуђеника. Професорка криминологије на универзитету у Копенхагену, Ulla Bondenson, израдила је студију која је показала да су затвореници почели да трпе негативне утицаје већ после две недеље боравка у затвору, а да су исти трајали и до 10 година након изласка из затвора.³⁰

Питање успеха преваспитних третмана у пенитенцијарним заводима дигло је велику прашину на подручју Велике Британије крајем прошлог и почетком овог века. David Wilson, шкотски професор криминологије на бирмингемском универзитету, поред подучавања познат је и по томе што је био управник затвора, сарађивао је са полицијом и проучавао серијске убице. Јавно је проговорио о томе како је енглески правосудни систем један велики промашај, те да одговор на питање смањења стопе криминала не лежи у раду полиције и правосуђа, чак ни у извршењу казне затвора нити пробацији, него да се решење може наћи путем већег нагласка на образовању,

²⁹ R. D. Bewley-Taylor, M. Nougier, *Measuring the 'world drug problem': ARQ Revision. Beyond traditional indicators?*, Global Drug Policy Observatory Working Paper, 2018, стр. 33.

³⁰ U. Bondenson, *Prisoners in prison Societies*, New Brunswick, 1989, стр. 156.

побољшаним могућностима за рад и превенцији криминала, а не путем тренутне опсесије како казнити учинитеља.³¹ У својој другој књизи продубио је ову тематику и навео да превише затвора чини лоше људе горим, те је још једном нагласио да су едукација и усавршавање кључ преваспитања и ресоцијализације.³²

Дакле, може се закључити да често дужина трајања издржавања казне затвора и негативне последице које притом настану нису директно пропорционалне. Само издвајање делинквента из постојећег социјалног окружења и његово лоцирање унутар затворског система представља сметњу у спровођењу ресоцијалне политике јер долази до изразитог нарушавања психо – физичког склопа датог лица. У којој ће се мери негативне последице одразити на живот осуђеника након његовог изласка на слободу, зависи претежно од психолошких карактеристика лица и његове менталне и духовне снаге, од услова живота и рада у односном пенитенцијарном заводу, те стабилности и функционалности затворског особља.

Када говоримо о нарушавању породичних, пријатељских и других социјалних односа, можда би узрок требало посматрати у ширем контексту, те рећи да је само извршење кривичног дела проузроковало раздор у поменутиим релацијама, а да ускраћивање слободе и изолација могу бити својеврсни подстицај за постизање васпитних промена и корекцију личних ставова.

Када су у питању утицаји кратких казни затвора, јединственог става у литератури нема. Док једна група аутора, међу којима су Сајкс, Сарбин и Гофман, казну затвора сматра апсолутно и безусловно нехуманом,³³ друга група аутора попут Рајд, Сиглер и Ламб кратку казну затвора описује као шок терапију која би делинквента успешно могла одвратити од криминалног делања.³⁴ У сваком случају, сигурно је да различити ментални склопови условљавају постојање различитих, индивидуално прецизираних метода и третмана, те би сваком учиниоцу кривичног дела требало приступити пажљиво и појединачно како би сврха кажњавања постигла свој максимум.

³¹ D. Wilson, *What Everyone In Britain Should Know About Crime And Punishment*, Birmingham, 2001, стр. 79.

³² D. Wilson, *Prison(er) Education: Stories of Change and Transformation*, Birmingham, 2000, стр. 201-204.

³³ R. G. Culbertson, *The Effect of Institutionalization on the Delinquent Inmate's Self Concept*, Journal of Criminal Law and Criminology, Northwestern University School of Law (United States), 1975, стр. 42-49.

³⁴ R. T. Sigler, D. Lamb, *Community – Based Alternatives to Prison: How the Public and Court Personnel View Them*, Federal Probation 59, 1995, стр. 6

IV МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ У ОБЛАСТИ АЛТЕРНАТИВНИХ САНКЦИЈА

Алтернативне санкције представљају концепт санкција и мера под окриљем друштвене заједнице, заснован на претпоставци да се сврха кажњавања и успешнија ресоцијализација у великој мери могу постићи и у условима мање рестриктивним од казне затвора, поготово ако су у питању прекршаји и лакша кривична дела. На овај начин избегава се вођење кривичног поступка и/или кажњавање, а уместо казни затвора прибегава се одређивању неких обавеза, укључењу у социјално - педагошки или амбулантни третман или делимичном затварању.³⁵

„Парламент лопова“ представља прво званично укључење државне власти у расправљање питања алтернативних санкција и увод у њено будуће правно регулисање. У питању је састанак одржан 1966. године у Стросмунду, у Шведској, на коме су присуствовали представници свих заинтересованих страна – жртве кривичних дела, политички активисти, затворски службеници, академска заједница и сами затвореници. Дискутовало се о политици и аспектима извршења казне затвора, неуспеху постојећег система и променама чији фокус треба бити на томе да затворска казна буде последње средство коме се прибегава.

Током 80-их и 90-их година прошлог века Савет Европе постаје активно заинтересован за ово питање јер се у том периоду дешава да се на хиљаде људи обраћа Европском суду за људска права, на основу члана 3 Европске конвенције о људским правима, због нечовечних и понижавајућих услова у притворским центрима у појединим државама. 1981. године уследила је препорука Скупштине Савета Европе државама чланицама да кратке затворске казне замене другим, једнако ефикасним мерама које не производе штетно дејство. Већ 1976. усвојена је и Резолуција којом се подстичу државе да размотре питање система алтернативних санкција и почну са њиховом применом.³⁶ Савет Европе 1992. године усваја Препоруку бр. Р (92) 16 која доноси једнообразна европска правила о санкцијама и мерама које се служе у заједници.³⁷ Учиниоцу се ограничавају нека права и слободе, а налаже му се и испуњење појединих законом предвиђених обавеза. Оно што се жели избећи на овај начин јесте потпуно искључење делинквента из друштвене заједнице, чиме се даље

³⁵ Н. Мрвић - Петровић и Ђ. Ђорђевић, *Моћ и немоћ казне*, Београд, 1998, стр. 74.

³⁶ Резолуција (76) 10 о одређеним казним мерама као алтернативи затвору (усвојена 9. марта 1976. године на 255. састанку заменика министара)

³⁷ Препорука бр. Р (92) 16 о Европским правилима о санкцијама и мерама у заједници (коју је усвојио Комитет министара 19. октобра 1992. године на 482. састанку заменика министара)

спречава и јаз који настаје између лица које је одслужило своју казну затвора и друштва које га треба поново прихватити у својој околини. Циљ ове препоруке је постизање баланса између потреба друштва и жртве, који теже томе да буду заштићени, и самог учиниоца који на примерен начин треба да прође поступак ресоцијализације. Затим су уследиле:

- Препорука бр. Р (92) 17 о доследности у изрицању казни;
- Препорука бр. Р (97) 12 о особљу задуженом за спровођење санкција и мера;
- Препорука бр. Р (99) 22 о пренатрпаности затвора и порасту броја затвореника и
- Препорука бр. Р (2000) 22 о унапређењу спровођења Европских правила о мерама и санкцијама у заједници.

На ширем, глобалном нивоу, организација УН је такође започела рад на овом питању. На 7. Конгресу УН о спречавању криминала и третману учинилаца у Милану, усвојена је резолуција бр. 16 која се тиче смањења броја затвореника и промоције алтернативних санкција.³⁸ 14. децембра 1990. године Генерална скупштина УН донела је Минимална стандардна правила о мерама које не обухватају задржавање, тзв. Токијска правила. Иако немају обавезну снагу закона, ова упутства представљају моралну обавезу држава чланица да их се придржавају. Токијска правила су правила *sui generis* која се односе на извршавање санкција у отвореном друштву. Фокус је на развијању правила у погледу спровођења мера незадржавања, као и на минималним мерама заштите лица која су подвргнута казнама које су алтернатива затворском кажњавању.³⁹

Сва горе наведена правила понуђена су државама као базични критеријуми за формулисање, одређивање и примену алтернативних санкција, без довођења у опасност основних људских права.

4.1. Препоруке Савета Европе

Уопштено говорећи, суштина која произилази из свих правних правила ове области међународног права је следећа – приликом доношења одлуке о врсти и висини

³⁸ Resolution 16 of the Seventh United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders on reduction of the prison population, alternatives to imprisonment, and social integration of offenders (у Милану, 26. август до 6. септембар 1985. год)

³⁹ Фонд за отворено друштво, *Алтернативе затворским казнама*, Београд, 2005, стр. 181.

кривичне санкције треба имати на уму изрицање најблаже санкције којом би се постигла сврха кажњавања. Савет Европе је у духу максималног поштовања људских права особа којима се изричу кривичне санкције, 1986. године публикувао извештај о санкцијама и мерама којима би се могла дати предност у односу на казну затвора, те је државама чланицама препоручена инкорпорација следећих мера:⁴⁰

1) **прилагођене институционалне санкције:** полузатварање и затварање викендом, кућни затвор, смештај у другој институцији (специјализованој болници, центру за одвикавање од болести зависности и сл.), отпуст на посао,

2) **неинституционалне санкције:** новчане казне (конфискација и компензација, уплаћивање непрофитабилним или хуманитарним организацијама), санкције којима се ограничавају или одузимају нека права (одузимање возачке дозволе, забрана обављања делатности), васпитне мере, моралне санкције (судска опомена, посебне обавезе), мере пробације, рад у јавном интересу,

3) **мере којима се одлаже извршење казне:** одлагање извршења институционалне казне, одлагање изрицања пресуде, неизрицање санкције, одлагање кривичног гоњења.

Рад Савета Европе на овом пољу био је интензиван и свеобухватан. Формиран је посебан Комитет експерата чији је задатак био процена целокупних кривичноправних система држава чланица. Посматрајући резултате истраживања, диференцирало се 6 засебних области у којима свака држава чланица треба да уложи теоретске и практичне напоре у циљу сврсисходне и темељне реформе пеналног система:

- рад на правној регулативи,
- модификација праксе санкционисања,
- адекватни услови за успешнију примену алтернативних санкција,
- јачање кредибилитета алтернативних санкција,
- постављање делотворних програма и интервенција и
- истраживања ове области.

Како би се могло приступити било којој од претходно наведених области рада у циљу хуманизације кривичноправног система и разумевања питања виталног значаја поштовања права лица којима се изричу кривичноправне санкције, Савет Европе је указао на то да је неопходна координирана делатност законодавца, судства, усмерене казнене политике са планском пеналном реформом, те да врло битну улогу имају

⁴⁰ J. Tombs, R. Swennenhuis, L. Gandini, *Report of the Committee of Experts*, Strazbourg, 1986, стр. 479.

медији, као и стварање могућности за спровођењем алтернативних санкција у самој заједници.

Као што је већ напоменуто, Савет Европе је врло детаљно на директан и индиректан начин понудио правне препоруке у области алтернативног санкционисања, при чему су обрађена бројна питања од санкција и мера које се спроводе у заједници до малолетних учинилаца и мајки са малом децом у затвору, те ће у даљем излагању бити више речи о оним препорукама које су временом постале својеврсни правни императив у овој кривично - пеналној области.

4.1.1. Препорука Р (92) 16 Комитета министара државама чланицама о Европским правилима о санкцијама и мерама у заједници

Комитет министара је 19. октобра 1992. године на 482. састанку заменика министара усвојио Препоруку којом је нагласио важност успостављања заједничких начела у погледу казнене политике држава чланица Савета Европе у циљу јачања међународне сарадње на овом пољу. Сматрајући да ове санкције и мере представљају важан начин борбе против криминала, као и да се њима избегавају негативне последице лишења слободе, Препоруком је констатовано да је дошло до значајног развоја код земаља чланица у коришћењу санкција и мера у заједници. Препоручно је владама држава чланица да се у свом унутрашњем законодавству и пракси руководе начелима изнетим у тексту Европских правила о санкцијама и мерама у заједници, а која се налазе у Додатку овој Препоруци.

Сврха изнетих правила је да се обезбеди делотворна примена санкција и мера у заједници, које би требало да теже успостављању равнотеже између заштите друштва у виду одржавања нормативног поретка и накнаде штете жртвама с једне стране, и социјалне заштите починиоца с друге стране. Како би ове санкције и мере биле адекватно спроведене, треба их што више индивидуализовати, односно у сваком појединачном случају изрицања и спровођења узети у обзир природу прекршаја или кривичног дела, као и личност и способност учиниоца. Починиоцу се гарантује право да улаже притужбе (и жалбе) код виших органа који су надлежни за доношење одлука против одлуке којом се подвргава санкцијама или мерама у заједници или којом се мења или укида таква санкција или мера. Ограничење појединих слобода учиниоца уз истовремено налагање испуњења појединих, законом предвиђених обавеза, представља

напор казног система да се поправљање делинквента изврши у социјалном окружењу, чиме би и сам поступак реинтеграције делинквента у друштвену заједницу био обострано једноставнији и сврсисходнији. Починилац је заправо у положају да врши избор и да преузима своје друштвене обавезе. Наглашено је да природа, садржај и методе спровођења санкција и мера у заједници не смеју угрожавати приватност или достојанство починилаца или њихових породица нити смеју доводити до њиховог узнемиравања. Код изрицања и спровођења санкција и мера у заједници истовремено се мора тежити и томе да се код починиоца развије осећај одговорности за заједницу уопште, односно за жртву (жртве) посебно.

4.1.2. Препорука Р (92) 17 Комитета министара земљама чланицама о доследности приликом одмеравања казни

Максима на којој почива суштина ове Препоруке, усвојене 19.10.1992. године на 482. седници одржаној на нивоу заменика министара, била би да затворску санкцију треба сматрати крајњом мером и изрицати је само у оним случајевима када би узимајући у обзир све релевантне околности, изрицање неке друге санкције или мере било у очигледној несразмери са тежином учињеног кривичног дела. Ако се затворска казна сматра оправданом, она никако не би смела бити дужа од временског оквира неопходног да се ресоцијализација и преваспитни третман спроведу у складу са озбиљношћу кривичног дела и психолошким стањем учиниоца. Даље, дужност је законодавца да предвиди референтне санкције за одређена кривична дела у виду незатворских мера, а да за поједина кривична дела, која за последицу имају проузроковање мањих материјалних штета, у потпуности искључи могућност изрицања казне затвора. Такође, требало би размотрити увођење законских ограничења на затворске казне, поготово када се ради о краткотрајним казнама затвора.

Истраживањима и експертским налазима помоћних тела Савета Европе утврђено је да онде где се учиниоцима мање озбиљних кривичних дела одређују затворске казне, ресурси затворских власти не могу бити ослобођени и не могу бити ефикаснији у раду са онима којима је затвор једина опција. Са друге стране, економски проблеми или недостатак материјалних и нематеријалних ресурса не могу оправдавати пропусте државе у испуњењу обавеза у складу са Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода. У прилог томе сведочи и пракса Европског суда за људска

права, на основу које се држава не може позивати на недостатак финансијских средстава као оправдање за то што није омогућила потребне услове живота у пенитенцијарним заводима.⁴¹

4.1.3. Препорука бр. Р (97) 12 Комитета министара државама чланицама о особљу задуженом за спровођење санкција и мера

Сматрајући да успешно спровођење санкција и мера у заједници и затворских санкција и мера захтева стручно, квалификовано и предано особље како би се постигла сврха кажњавања, Комитет је овом Препоруком, усвојеном 10. септембра 1997. године на 600. састанку заменика министара, позвао државе чланице на реализацију вишеструких циљева санкција и мера у заједници и затворских санкција и мера у циљу тешње сарадње међу особљем задуженим за њихово спровођење. Пожељно је да регрутовано и одабрано особље има квалификације и квалитете личности и карактера који одговарају њиховим различитим и нимало лаким задацима. Како би то могло бити реализовано, треба им пружити значајне могућности за стално унапређење њихових знања и вештина како би своје задатке испуњавали одговорно и стручно. Регрутовање, одабир и професионални развој особља задуженог за спровођење затворских санкција и мера треба изводити у складу са начелима која доприносе јединственом приступу у њиховом раду, а који су дефинисани Додатком I уз односни Протокол.

Експлицитна политика у вези са особљем задуженим за спровођење санкција и мера треба да буде дата у званичном документу или документима који покривају све аспекте регрутовања и одабира, обуке, статуса, задатака везаних за управљање, услова рада и покретљивости. Поред траженог нивоа образовања, ваљаног карактера и одговарајућег искуства, потребно је да кандидати имају прилагодљиву и стабилну личност, са јасно испољеном мотивацијом за посао који траже, да имају квалитете неопходне за неговање добрих људских односа, као и жељу за учењем. Регрутовање и одабир особља треба вршити објективно и непристрасно, узимајући у обзир да је пожељно обезбедити одговарајућу заступљеност мушкараца и жена, као и националних мањина, како би се одговорило потребама осумњичених и осуђених починилаца са којима се ради. Приликом спровођења обуке потребно је да програми, између осталог, обухвате теме које се односе на посматрање и тумачење понашања, комуникацију и

⁴¹ Продан против Молдавије (Prodan v. Moldavia), 18.05.2004, бр. 49806/99

друге вештине успостављања и одржавања добрих међуљудских односа. Услови рада и зараде треба да буду такви да привуку и обезбеде задржавање одговарајућег особља и да му омогуће да коректно врши своје обавезе и развија свест о професионалној и етичкој одговорности. У том смислу, треба им на одговарајући начин обезбедити бригу о њиховој физичкој безбедности, прикладно радно време, слободу у одлучивању, отворену комуникацију и психолошки повољну атмосферу у свакој радној јединици. У циљу унапређења ефикасности рада унутар и између затворских служби и служби за условну слободу, треба подстицати могућности да запослени у једној служби буду привремено распоређени у другу ради обуке. Такву мобилност може обезбедити само пристанак запосленог, а само прераспоређивање мора бити привремено и не сме довести ни до какве промене у формалном и материјалном статусу запосленог.

4.1.4. Препорука Р (99) 19 Комитета министара државама чланицама о медијацији у кривичним стварима

15. септембра 1999. године Комитет министара је на 679. састанку заменика министара усвојио препоруку којом је медијацију у кривичним стварима истакао као флексибилни, свеобухватни и партиципативни начин решавања проблема, чији је циљ да употпуни или замени традиционални кривични поступак. Исказана је потреба за већим активним и личним учешћем жртве, починиоца и других који се могу појавити у својству једне од страна у кривичном поступку као и за већим ангажовањем заједнице. Са једне стране уважава се легитиман интерес жртве да се њен глас више чује приликом суочавања с последицама виктимизације, да комуницира с починиоцем и добије извињење и задовољење, док се са друге стране развија осећање одговорности код починиоца, што може повољно утицати на његову реинтеграцију и рехабилитацију.

Имајући у виду да се медијацијом може подићи свест о значају улоге појединца и заједнице у спречавању и борби против криминала, а тиме и утицати на мање репресиван исход рада кривичног правосуђа, овом препоруком се позивају државе чланице да уложе труд у унапређивању медијације у кривичним стварима и ставе је у што шири оптицај.

4.1.5. Препорука Р (99) 22 о пренасељености затвора и повећању затворске популације

У свом уводном излагању Препорука усвојена од стране Комитета министара 30. септембра 1999. године, на 681. седници заменика министара, позива на изрицање алтернативних санкција учиниоцима лакших кривичних дела „јер би у том случају ресурси затворских установа могли бити ослобођени и слободнији за ефикаснији рад са оним лицима којима је затвор једина опција“. Тужиоци и судије назначени су као главни носиоци казнене политике у вези са пренасељеношћу затвора и порастом затворске популације, те као такви треба да при одлучивању о врсти и висини казне у сваком конкретном случају оцене могућност изрицања алтернативних санкција као непеналних мера.

Управо ова препорука, заједно са Препоруком Р (92) 16 и Препоруком Р (2000) 22, има посебну важност у успону примене алтернативних санкција и мера у легислативи и судској пракси држава чланица Савета Европе. Занимљиво је нагласити и да је управо ова препорука својеврсна ревизија Резолуције (76) 10 о одређеним казним мерама као алтернативи затвору, односно да је поменута резолуција као застарела заправо уступила место Препоруци Р (99) 22, која је њен суштински садржај преузела и прилагодила га новијем времену.

4.1.6. Препорука Р (2000) 22 о побољшању извршења европских правила о санкцијама и мерама везаним за јавни интерес

Усвојена 29. новембра 2000. године, на 731. састанку заменика министара, подвлачи сталну важност креирања, изрицања и спровођења санкција и мера у заједници, заснованих на начелима претходно сукцесивно усвајаних Препорука, наглашавајући да се с протоком времена јављају нове могућности за делотворнију и ширу употребу санкција и мера у заједници. Као кулминација рада Комитета министара на плану алтернативних санкција, ова Препорука пружа додатне и детаљније смернице о одредбама које треба увести у законодавство како би се унапредила имплементација алтернативних санкција, као и препоруке о пракси изрицања казни, основне захтеве делотворне имплементације алтернативних санкција, препоруке о њиховом унапређењу, успостављању делотворних програма, интервенција и истраживања. Имплементацију и спровођење треба успоставити постепено у циљу адекватног

прикупљања повратних информација неопходних за квалитетан надзор и валидацију. Наглашава се да је најпре важно и адекватно размотрити тип учиниоца кривичног дела за који ће конкретне врсте алтернативних санкција бити примерене, затим како ће се одмеравати поједине врсте санкција, којим средствима и од стране кога и како ће се ценити њихова успешност.

Међу битнијим ставовима ове Препоруке јесте онај да је условни отпуст једна од алтернативних мера која је у тесној спрези управо са јавним интересом. Условни отпуст дефинисан је као превремено отпуштање осуђеника из затвора под индивидуализованим и прилагођеним условима који важе после отпуста.

Овом Препоруком се први пут од тренутка ангажовања Савета Европе на плану регулативе алтернативног санкционисања огроман значај придаје информисању јавности, те би и свака етапа увођења тог новог приступа пеналном систему требало да буде пропраћена адекватном медијском кампањом усмереном ка придобијању подршке јавности. Како друштвено окружење неретко сматра да учиниоце кривичних дела треба изоловати у затворским установама, упознавање јавности са чињеницом да учинилац добровољно обавља одређене послове у јавном интересу, брине о породици, подвргава се мерама лечења и сл. у очима заједнице ствара слику човека коме треба пружити могућност да и без затворске изолације постане користан и равноправан члан друштва. Усвајање концепата на којима се примена алтернативних санкција заснива, продубљује хуманизацију кривичног права, које водећи рачуна о личним својствима појединаца уз истовремено подстицање солидарности свих чланова друштвене заједнице према учиниоцима кривичних дела, предузима мере у правцу отклањања штетних последица кривичног дела.

Додатак уз Препоруку бр. Р (2000) 22 такође изричито наводи поједине примере алтернативних санкција:

- алтернативе притвору пре одржавања судског поступка, као што су надзор над осумњиченим који врши служба коју одреди суд и захтев упућен осумњиченом да не напушта одређено место;
- условна казна као независна санкција која се изриче без казне затвора;
- суспензија извршења казне затвора под одређеним условима;
- служење у заједници (друштвено користан неплаћени рад);
- надокнада жртви и медијација;

- налог за обавезно лечење када је извршено дело у вези с тим што је починилац алкохоличар, корисник опојних дрога или ментално болестан;
- потпуно или делимично ограничење слободе кретања после заласка сунца или налог за електронско надгледање;
- условно отпуштање из затвора уз надзор.

4.2. Акти УН

Осим Савета Европе, као регионалне организације, своју заинтересованост на пољу свеобухватног регулисања домена алтернативних санкција и мера показало је и „глобално удружење влада које сарађују на пољу међународног права“ - Организација уједињених нација. Можда и најзначајнији извор у предметној области јесу управо **Минимална стандардна правила УН о мерама незатварања**, односно **Токијска правила**, усвојена Резолуцијом Генералне скупштине A/Rezolu/45/110, 14. децембра 1990. године.

Иако необавезујућа, Токијска правила представљају моралну обавезу за државе чланице, као и све друге државе које то желе да постану у блиској или даљој будућности. Позивајући на примену некустодијалних мера, минимални стандарди у овој области односе се на јасно дефинисане циљеве:

- стремљење ка ограничењу примене казне затвора у корист алтернативних санкција и мера,
- постизање хуманијег схватања суштине и циљева кажњавања,
- јачање ресторативног садржаја казне,
- постизање ефектне специјалне превенције у кривичном праву.

Као што је на почетку самог излагања речено, казна је увек постојала и увек ће постојати, међутим њен концепт је подложен промени и еволуцији, те се тако од казне са циљем одмазде дошло до казне као средства остваривања друштвених интереса.⁴² Токијска правила садрже управо скуп основних принципа о примени мера ванинституционалног карактера, као и гаранције поштовања људских права лица којима ове мере могу да се изрекну, уз настојање читаве друштвене заједнице да осуђеник по издржавању казне буде поново прихваћен као равноправан члан друштва

⁴² S. Snacken, F. McNeill, *Probation Measures and Alternative Sanctions in the European Union*, Cambridge, 2012, стр. 121-123.

(чл.1.1). Одредбе ових правила уређују целокупан кривични поступак и лица на која се односе дефинишу као преступника. Као и сви међународноправни извори савременог доба, Токијска правила позивају на примену без дискриминације у односу на расу, боју коже, пол, узраст, језик, верско опредељење, политичко или неко друго мишљење, национално или друштвено порекло, имовинско стање, место рођења или неки други фактор.

Како би индивидуализација казне могла да буде прилагодљивија личности учиниоца, те тежини и озбиљности учињеног кривичног дела, Токијска правила сугеришу да је обавеза државе да осмисли и омогући широк избор алтернативних санкција, мера и третмана. Од великог је значаја карактеристика скоро свих алтернативних санкција – добровољни пристанак преступника, јер је то по правилу један од услова њиховог извршења. На тај начин долази до свођења принуде и ретрибуције на нужни минимум. Такође се остварује преваспитни и едукативни утицај на личност учиниоца, јер се преступник тиме што разуме и прихвата своју одговорност за последице које су наступиле и предузимајући радње за њихово отклањање малтене поново уводи у оквире друштвено прихватљивог понашања и има могућност да без стигматизације настави са животом на уобичајен начин.

Још једним међународним актом је подвучено да меру притварања у преткривичном и кривичном поступку треба изрицати само изузетно, када је то у конкретном случају заиста неопходно, у мери у којој је неопходно и уз поштовање људских права и достојанства преступника уз омогућавање права на жалбу.

У самој фази пресуђења, потребно је створити могућности за прикупљањем информација од стране суда о социјалном и личном статусу преступника, како би се приликом доношења пресуде могли адекватно заштитити интереси жртве и друштва, као и потреба преступника за преваспитањем.

Токијска правила сугеришу државама да развију читав дијапазон алтернативних санкција, мера и третмана, при чему би се казна затвора могла изрећи само ако не постоји адекватна замена. У том циљу предлажу се:

- вербалне санкције попут опомене, строгог укора и упозорења;
- условни отпуст;
- статусна казна;
- економска санкција и новчана казна;
- налог за конфискацију и експропријацију;

- накнада штете жртви или налог за компензацију;
- условна санкција, односно санкција која ће се одложено применити ако лице настави да криминално дела или не испуни наложене обавезе;
- прекршајни или судски надзор;
- налог за обављање рада у локалној заједници;
- налог за повремено јављање центру за надзор;
- кућно затварање;
- други облици третмана и превенције ван институција;
- комбинација напред наведених мера.

У даљем тексту препоручују се следеће мере као пратеће након изрицања казне затвора:

- допуст и институције полуотвореног типа;
- допуст за потребе рада или образовања;
- различити облици отпуштања на основу дате речи;
- делимичан опроштај казне;
- опроштај.

Наведеним препорукама се експлицитно или имплицитно указује на значај алтернативних санкција и мера ванинституционалног карактера, те се подстиче правац растерећености затвора и смањења затворске популације, а наглашава да казна затвора треба бити схваћена као крајње средство у остваривању сврхе кажњавања, само онда када се иста сврха не може остварити блажим санкционисањем.

Посебан допринос у овом смеру било је и усвајање **Правила Уједињених нација за поступање према затвореницама и примену алтернативних санкција и ванзаводских мера код жена учинилаца кривичних дела (Банкошка правила)**, усвојена 2010. године. Битно је напоменути да Банкошка правила нису концепирана као замена, већ као допуна Токијским правилима, која на одговарајући начин приступа потребама осуђеница и затвореница.

У том смислу, Банкошка правила прописују обавезу затворских управа да предузимају мере с циљем заштите потреба малолетних затвореница и осигурања једнаког приступа образовању и стручном оспособљавању као малолетним

затвореницима мушког пола, истичу важност приступа старосно и полно одређеним програмима и услугама, као што су саветовања у случајевима сексуалног злостављања и насиља, едукација о здравственој заштити жена, те редован приступ гинеколошким прегледима. Жене дакле морају уживати основно право да не буду предмет дискриминације, директно или индиректно, на основу свог биолошког пола или рода. Управо из тог разлога, у женским затворима или затворским одељењима, већина особља које је у контакту са затвореницима треба да буду жене. Такође, особе лишене слободе треба претресати само особље истог пола. Сви претреси током којих се од затвореника тражи да скине одећу треба обављати изван видокруга затворског особља супротног пола.

Неке жене затворенице такође су посебно рањиве због своје социјалне ситуације и културолошких улога. Постоји ризик од занемаривања специфичних потреба жена, посебно зато што су оне мањинска категорија затвореника. Важно је узети у обзир одређени број фактора када је реч о женама затвореницама, посебно свих облика физичког, сексуалног или психолошког насиља, укључујући насиље у породици, од којег су можда патиле пре доласка у затвор, висок ниво потреба за заштитом менталног здравља, висок ниво зависности од алкохола или дрога, специфичне потребе за здравственом заштитом (као што је случај са репродуктивним здрављем), одговорност за бригу о њиховој деци и/или њиховим породицама, те повећана могућност виктимизације након отпуста из затвора и напуштање од стране њихових најближих. Банкошка правила наглашавају да су питања хигијене и здравствене заштите жена затвореница од елементарног значаја, те да би уредан приступ, одговарајућа количина основних хигијенских потрепштина, додатна дезинфекција, једнака и стручна нега и превенција требало бити по стандардима једнаки онима који се пружају популацији у заједници. Посебна пажња у оквиру ових правила поклоњена је пре-наталној, пост-наталној и бризи за дете, што подразумева специфичне прехранбене потребе, могућност останка беба и мале деце са мајкама у затвору, адекватан однос затворског особља према породиљи и детету, као и најбољи интереси детета.

V АЛТЕРНАТИВНЕ КРИВИЧНЕ САНКЦИЈЕ У ДРЖАВАМА *COMMON LAW*-А

Иако се са сигурношћу не може тврдити да ли су колевка алтернативних санкција Сједињене Америчке Државе или Енглеско краљевство, јер се готово истовремено појављују у обема државама, ноторна чињеница јесте да је управо територија *common law* система полазно упориште некустодијалних мера. Ближе тумачење генеричког порекла алтернативних санкција отежава околност различитог схватања како појма, тако и врсте алтернативних кривичних санкција. У том смислу могуће је говорити о алтернативним кривичним санкцијама у ужем и у ширем смислу значења.

Када се говори о алтернативним санкцијама и мерама у ужем смислу, подразумевају се оне санкције које су алтернатива казни лишења слободе, односно које не егзистирају самостално без казне лишења слободе, већ се изричу као пандан казни затвора, што је случај са имовинским казнама, друштвено корисним радом, те условном казном и пробацијом. Тако Куртовић Мишић и Крстуловић Драгичевић наводе како би значење речи „алтернативно“ у контексту казненоправних санкција обухватало „санкције и мере којима се поступа према делинквенту тако да се не упути у пенитенцијарну установу“.⁴³ Према Ајдуковић и Ајдуковић појам алтернативних санкција је вишезначан и обухвата оне санкције на основу којих се осуђене особе не упућују на издржавање затворских казни, а сматрају се алтернативом само ако се изричу уместо казни одузимања слободе.⁴⁴ Насупрот том схватању, у алтернативне кривичне санкције у ширем смислу спадају све кривичне санкције, мере и налози, којима се без изрицања казне окончава једна кривична ствар. Марк Ансел је као представник Школе друштвене одбране, усмерене ка коренитој реформи кривичног права, исказивао противљење изрицању казни и вођењу кривичних поступака, истовремено нудећи алтернативу у форми изрицања друштвених мера лишених непотребних ограничења.⁴⁵ Стевановић појам алтернативних санкција проширује на оне мере и поступке којима се избегава класична кривична процедура.⁴⁶ Посматрано у овом контексту, у ову групу кривичних санкција спадају и неки познати институти, који формално немају карактер кривичне санкције али представљају алтернативну кривичну санкцију. У том смислу и институт ослобођења од казне је алтернативна мера

⁴³ А. Куртовић Мишић, А. Крстуловић Драгичевић, *Правно уређење и примјена рада за опће добро након реформе материјалног и извршног права алтернативних санкција*, Зборник Правног факултета у Загребу, 2014, стр. 861.

⁴⁴ М. Ајдуковић, Д. Ајдуковић, *Алтернативне санкције: путеви смањења затворске популације*, Пенолошке теме, 1991, стр. 51.

⁴⁵ И. Јоксић, *Судска опомена у кривичном праву*, Безбедност (1), 2010, стр. 96-97.

⁴⁶ И. Стевановић, *Нова законска решења о малолетницима: значај алтернатива институционалном третману*, Темида (1), 2006, стр. 62.

јер и таквом одлуком суда се решава конкретна кривична ствар, а истовремено погађа и самог учиниоца кривичног дела јер некажњавање учиниоца кривичног дела јесте управо алтернатива његовом кажњавању. Дакле, према ширем схватању, алтернативама казни затвора сматрају се и оне санкције које по оптужењу или осуди остављају могућност учиниоцу да један део казне затвора или пак све време на које је осуђен проведе у својој средини, ван затворске установе. Том схватању придружује се и оно по којем се под алтернативама казни лишења слободе сматрају све санкције незатворског карактера изречене од суда кад он оцени, с обзиром на околности субјективне или објективне природе, да је оправданије изрећи неку незатворску меру. Укратко речено, у алтернативне кривичне санкције у ширем смислу спадају све оне санкције које су алтернатива казни лишења слободе без навођења шта све тачно спада у те санкције.

Постоји мишљење да приликом одлучивања о алтернативним санкцијама суд бира између казне затвора и друге мере, а осуђени је тај који даје свој пристанак да му она буде изречена, а тек ако се са тим не сагласи или не изврши изречену алтернативну меру, онда ће она судском одлуком бити замењена казном затвора. Неки амерички теоретичари и криминолози као што су William Galston или Dominic Aitken сматрају да би алтернативне санкције и мере првенствено представљале алтернативе краткотрајној казни затвора, где би спадала новчана казна и реституција, друштвено корисни рад, условна казна и пробација.⁴⁷

Поред наведеног, ту је и схватање према којем се алтернативне кривичне санкције могу разврстати у неколико засебних група. У првој групи биле би мере којима се желе у потпуности неутралисати штетна дејства затвора на учиниоца (нпр. „затвор на дан“, „викенд затварање“, „кућа на пола пута“, кућни затвор, извршење изречене мере у медицинским установама). У другу групу убрајају се санкције које се изричу као главне санкције и представљају супститут казни затвора (нпр. новчана казна и реституција, друштвено корисни рад, условна казна и пробација). Трећу групу алтернативних мера чине мере којима се одлаже извршење казне (ослобађање од казне и одлагање извршења казне).

Иако би се о свакој подели морало говорити са дозом релативитета јер ниједна алтернативна кривична санкција не поседује својства која би је искључиво предодредила једној групи, подела на традиционалне и алтернативне санкције и мере

⁴⁷ D. Aitken, *Crime, Criminology and Criminal Justice in 1966*, Oxford Law Faculty, 2015, стр. 43.

новијег датума свакако би одговарала богатој историји коју ове мере имају на тлу *common law* система.

5.1. Традиционалне алтернативне санкције и мере

Када говоримо о традицији алтернативних кривичних санкција и мера, она свакако свој пун смисао остварује у англосаксонском праву, за које се везују корени некустодијалних мера. Од њиховог настанка до данас, ширина дијапазона ове специфичне врсте санкција је најупечатљивија управо у државама *common law* система. Иако су током 20. и 21. века људска права остварила дубоку афирмацију, те се изборила за поштовање и у сфери у којој су она највише ограничена – у кривичноправном систему, први појавни облици алтернативних кривичних санкција су у тој мери помирила супротстављене интересе друштва, жртве и починиоца, да се и данас равноправно примењују и одговарају савременим гледиштима и захтевима пеналне политике. Оно што је занимљиво јесте да су управо алтернативне санкције и мере које чине дугу традицију англосаксонских држава, али представљају само један део њиховог укупног дијапазона, у државама континенталног права прихваћене за сад као искључиви облици некустодијалних мера. На основу претходно изложеног, слободно се може рећи да би групи традиционалних англоамеричких санкција и мера припадали:

- 1) новчана казна и реституција;
- 2) друштвено корисни рад;
- 3) условне казне и пробација;
- 4) забрана приласка;
- 5) искључење из саобраћаја;
- 6) конфискација имовине.

5.1.1. Новчане казне и реституција

Новчана казна (енгл. *fine*) као кривична санкција представља удар на економску моћ извршиоца кривичног дела (или прекршаја). Састоји се у томе што осуђена особа одређивањем ове санкције постаје обавезна да у извесном року плати

држави одређену количину новца. Пресудом суда која гласи на име извршења ове санкције, осуђеник постаје дужник, а држава поверилац. Уколико изостане добровољно извршење, следи или наплата принудним путем или долази до преиначења у казну затвора. Може се изрећи као главна или као споредна казна. Као главна, широко је заступљена у развијеним европским земљама где се на њу гледа као на меру економско – социјалне политике јер истовремено пуни државну касу и осуђеника не излаже негативним дејствима затворских оквира, те не чуди што се сматра врло погодним начином санкционисања лакших и кривичних дела средње тежине.

Новчана казна настала је врло рано, док друштвене заједнице још увек нису биле на високом нивоу државног уређења, и представљала је вид прерастања одмазде у својеврсну откупнину. Откупнина је била фаворизована од стране државе јер је део новца одлазио њој, као посреднику између жртве и учиниоца, док је други део ишао управо оштећеном. Временом су се ова два дела осамосталила, тако што је први постао казна јавноправног карактера, а други накнада штета у виду реституције.

У САД углавном се изриче као споредна, односно уз пробацију, уз чак око 30% осуђујућих пресуда. Томе доприноси правна регулатива на федералном нивоу која омогућава да се услед доношења осуђујуће пресуде, учиниоцу кривичног дела или прекршаја изрекне новчана казна, а тумачењем чл. 3571 ст. (а) U. S. Code-а заправо се и стиче утисак да је новчана казна фаворизована као споредна казна, а не као главна.⁴⁸ Ст. (б) предвиђа да се приликом одређивања висине новчане казне судски орган мора руководити специјалним законом којим је регулисано извршено кривично дело или прекршај, али да је законски максимум за кривична дела и прекршаје којим је проузрокована смрт другог лица 250.000 долара ако је учинилац физичко лице, односно 500.000 долара ако је правно лице, за прекршаје којима није проузрокована смрт лица законски максимум је 100.000 долара за физичка лица, односно 200.000 долара за правна лица, док је за лакше прекршаје предвиђено 5.000 долара за физичка и 10.000 долара за правна лица. У законодавству Калифорније, новчане казне изричу се као главне казне ислучиво за преступе или уз казну затвора као споредне.⁴⁹ И у законодавству Флориде изриче се за лакше деликте (преступе), пошто је савезним законом прописано да се преступи могу кажњавати казном затвора у трајању до годину дана и новчаном казном до 500 долара.⁵⁰ Одредбама које се тичу новчане казне

⁴⁸ U.S. Code - Unannotated Title 18. Crimes and Criminal Procedure § 3571. Sentence of fine

⁴⁹ G. Alan, Tarr, *Judicial Process and Judicial Policymaking*, Rutgers University – Camden, 2009, стр. 30-31.

⁵⁰ Ibid.

предвиђено је да се новчана казна може изрећи и за свако друго деликтно чињење, уколико оно не спада у категорију најтежих злочина (енгл. *capital felony*).

Иако данашња законодавства познају бројне начине прописивања и одмеравања новчане казне, најзаступљенији су следећи: систем прописивања и одмеравања новчаних казни у фиксним износима, систем одређивања новчане казне на дане, систем просечних личних доходака, систем пропорционалног одмеравања новчане казне и мешовити систем који комбинује елементе претходних. У државама англоамеричког правног подручја новчана казна углавном се одмерава у фиксним износима, док модел дневних износа није заступљен у овим законодавствима. За поједине прекршаје предвиђена је ниска новчана казна од 25 до 100 долара, као што је то случај са скитњом, док је за поједина ситна кривична дела у неким државама као што су Калифорнија и Тексас предвиђена знатно строжа новчана казна, па је тако у Калифорнији за дело ремећења јавног реда и мира предвиђена казна од 2.500 до 5.000 долара.⁵¹ У Тексасу је за лакше прекршаје, као што је насилничка возња, предвиђена новчана казна у износу до 500 долара, док је у случају озбиљнијих прекршаја (нпр. узнемиравање, поседовање недозвољених психоактивних супстанци) та казна мало већа, те се може изрећи у укупном износу до 2.000 долара. Како тексашко право познаје и појам тешких прекршаја, као што је случај са поседовањем оружја и физичког напада са проузроковањем повреде, предвиђен је и виши износ новчане казне у односу на претходно наведене, те је за ова дела предвиђена казна у износу од 4.000 долара.

Када су у питању Енглеска и Велс, Законом о магистратским судовима из 1980. године предвиђено је да израз *fine* подразумева било какву новчану казну, новчано одузимање или новчану одштету који се плаћају као резултат судске осуде.⁵² За разлику од савезног законодавства Сједињених Америчких Држава које не одређује скалу могућег распона новчане казне, већ препушта статутарном уређењу сваке државе појединачно да се позабави овим питањем, Законом о кривичном правосуђу из 2003. године⁵³ утврђен је оквир висине новчане казне ког свака држава чланица Уједињеног краљевства мора да се придржава. Конкретне одредбе које се тичу новчане казне прецизиране су посебним Актима Парламента, стога када је одређена активност

⁵¹ Gary M. Friedman, *The West German Day - Fine System: A Possibility for the United States?*, The University of Chicago Law Review, 1983, стр. 212-216 - подаци који се тичу износа новчаних казни који следе у даљем излагању су такође преузети из овог садржаја

⁵² Magistrates` Courts Act 1980 – Part III Satisfaction and Enforcement (ss. 75-96) <http://www.legislation.gov.uk/> (приступљено 12.01.2020)

⁵³ Criminal Justice Act 2003 – Part III Conditional cautions (23A. Financial penalties) <http://www.legislation.gov.uk/> (приступљено 12.01.2020)

прописана као прекршај, Акт који је инкриминише као такву истовремено уређује и максималну прописану казну за то дело. Како новчане казне не би биле у раскораку са друштвеним и економским факторима, прописане скале повременио подлежу ревизији, те је последња извршена 12. марта 2015. године. Тренутни нивои, при чему сваки обухвата таксативно побројане прекршаје и кривична дела тежа од оних из претходног нивоа, са предвиђеним максималним износима новчаних казни су следећи⁵⁴:

- ниво 1 – 200 £
- ниво 2 – 500 £
- ниво 3 – 1.000 £
- ниво 4 – 2.500 £
- ниво 5 – неограничено (уколико је кривично дело из ове групе извршено пре 12. марта 2015. године, законски максимум износи 5.000 £, како је то било предвиђено ранијим Законом о кривичном правосуђу из 1982. године⁵⁵).

С обзиром на важност еколошких питања, закони који се односе на заштиту животне средине садрже одредбе којима је предвиђено да се у таксативно побројаним случајевима кривичних дела из ове области могу изрећи и новчане казне до 50.000 фунти.⁵⁶ Такође, важно је напоменути да за најтежа кривична дела из надлежности посебних кривичних судова (*Crown Courts*) новчане казне могу бити теоретски неограничене.⁵⁷ Оно што је врло занимљиво, јесте да се новчана казна у Уједињеном краљевству, осим у домену кривичног правосуђа, широко примењује и у елиминацији било ког вида непожељног понашања, па су тако родитељи дужни да плате симболичну суму новчане казне у случајевима када њихова деца неоправдано касне на школски час.⁵⁸ Такође, према правилима уведеним док је Тереза Меј била државна секретарка, а која се наводно односе на побољшање квалитета живота, особе старије од 16 година које би биле ухваћене у плачу у сопственом дому могле би бити кажњене новчаном казном до 2.500 фунти.⁵⁹

У правној теорији мишљења су подељена, те постоје бројни аргументи за и против ове казне. Као главно неодобравање ове казне наводи се то што су њом

⁵⁴ Sentencing and Punishment of Offenders Act 2012 – section 85 of the Legal Aid, Sub-sections (1), (2) and (4) <http://www.legislation.gov.uk/> (приступљено 12.01.2020)

⁵⁵ Criminal Justice Act 1982 - section 37(2) <http://www.legislation.gov.uk/> (приступљено 12.01.2020)

⁵⁶ T. Reuters, *Practical Law - article Standard scale*, London, 2019. <https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/> (приступљено 15.01.2020)

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ H. Brown, £60 fine for each parent if child late for school, *Made for mums*, стр. 3.

⁵⁹ G. Harrison, This is why you could be fined £2,500 for CRYING in your own home, *TheSun*, 30. март 2018 год, стр. 15.

погођени и чланови породице осуђеног, мада се као оспоравање овог аргумента наводи да су све казне личне природе и да све оне у већој или мањој мери лишавају породицу прихода који осуђени остварује. Када су породица и приходи у питању, ту се управо налазе и главни разлози прихватања ове казне, а то је да са једне стране не долази до расформирања породице, док са друге не долази до прекида радног односа осуђеног. Како лице не борави у затворским условима, тако не долази ни до криминалног мешања и негативних дејстава институционализације. Често се може чути мишљење да ова казна више погађа сиромашне него богате учиниоце кривичних дела.⁶⁰ Међутим, треба напоменути да се приликом одмеравања новчане казне узимају у обзир и платежне могућности учиниоца, његов породични статус, односно број издржаваних лица, стабилност радног односа, основни извор прихода, егзистенцијалне потребе, као и законски оквири, те се врши индивидуализација кажњавања. Држава нема трошкове око извршења ове казне, чак напротив убире јавне приходе на овај начин.

Иако је поједини сматрају преблагом казном која не утиче на криминалну особеност извршиоца, претежни је став да новчана казна јесте погодно средство борбе против криминалитета, посебно када су у питању лакша кривична дела и кривична дела учињена из користољубља, те да је и адекватна алтернатива кратким казнама затвора.

Као што је већ напоменуто, током историсјке еволуције санкција економског карактера, новчана казна и **реституција** (енгл. *restitution*) попримиле су статус самосталних пеналних института. За разлику од европскоконтиненталног права у коме је реституција појам грађанског права, у англосаксонском систему реституција је један од облика имовинске казне у кривичном праву.⁶¹ Кривично – правни системи ових земаља познају два механизма којима се жртви кривичног дела омогућује да оствари право на накнаду штете проузроковане кривичним делом, а то су реституција и компензација. Реституција подразумева новчану надокнаду коју учинилац кривичног дела исплаћује својој жртви.⁶² Дакле, судови имају право да учиниоцу кривичног дела у склопу казне изрекну и исплату реституције. Законодавствима скоро трећине држава у саставу САД таксативно је предвиђено у којим случајевима, односно приликом осуђивања за која кривична дела и прекршаје са елементима насиља је реституција обавезна. За разлику од реституције која потиче из цепа осуђеног учиниоца кривичног дела, компензација

⁶⁰ D. Garland, *The limits of the sovereign state: Strategies of crime control in contemporary society*, *The British Journal of Criminology*, Oxford University Press, 1988, стр. 68.

⁶¹ S. Вејтја, D. Вејтја, *Private Property Issues on Eastern Europe in Restitution and Compensation Problems*, *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 2014, стр. 43.

⁶² U.S. Code – Title 18. Crimes and criminal procedure – Part I Crimes – Chapter 110A. Domestic violence and stalking § 2264. Restitution, Legal Information Institute, Cornell Law School

(енгл. *crime victim compensation*) представља надокнаду коју исплаћује државна влада жртвама кривичног дела, чак и онда када нема кривичног гоњења ни осуђивања или када учинилац кривичног дела нема довољно средстава да изврши реституцију.⁶³ Основни разлог њеног успостављања јесте изражавање друштвене солидарности са немоћним члановима друштва који су били жртве кривичног дела. Када је у питању компензација, неопходно је испуњење неколико услова – пре свега, жртва мора у одређеном року да пријави кривично дело те да сарађује у истрази, а након тога да поднесе захтев за исплату новчане накнаде у прописаном року.⁶⁴ Док сви програми компензације без изузетка покривају трошкове лечења, већина покрива и саветовање од стране стручних лица, а веома мали број програма обухвата и покривање губитка имовине.

За разлику од компензације, у случају реституције суд има неизоставну и пресудну улогу јер управо он одлучује о изрицању надокнаде жртви за претрпљено кривично дело од стране учиниоца. Пенална политика фаворизује директну одговорност учиниоца, те се сматра да у сваком смислу треба да сноси последице свог криминалног делања. Осим у тачно побројаним случајевима у којима је реституција обавезан елемент санкције, она се може изрећи и онда када суд сматра да је то неопходно у процесу рехабилитације и ресоцијализације учиниоца и када су финансијски губици жртве у директној вези са учињеним преступом.⁶⁵ У случају кривичних дела крађе или преваре, реституција се готово увек изриче као део казне, те се осуђеном налаже да оштећеном врати украдену ствар или новчану вредност. Док су реституцијом без изузетка обухваћени директна жртва кривичног дела, а у случају убиства породица жртве, појединим законодавствима се носиоцима реституције сматрају и трећа лица која су претрпела колатералну штету, као и сама влада.⁶⁶ Реституција обухвата погребне трошкове, медицинске и трошкове рехабилитације, губитак будућих зарада и повластица везаних за запослене, неисплаћене плате, изгубљену или оштећену имовину, а у појединим случајевима и трошкове премије осигурања или корекције кредитне способности оштећеног.⁶⁷ Битно је напоменути да је реституција индивидуализована мера, те када је суд изриче у обзир се узимају не само

⁶³ M. Wasik, Place of compensation in the penal system, Criminal law REVIEW, 1978, стр. 599-611.

⁶⁴ Званична интернет страница Федералне владе САД - State Crime Victims Compensation <https://www.benefits.gov/benefit/4416> (приступљено 15.01.2020)

⁶⁵ United States Department of Justice - U.S. Attorneys, *Understanding Restitution*, Northern District of Georgia, 2017, стр. 263.

⁶⁶ S. Streicker, *Restitution Law for Victims of Crime*, NOLO Magazine, октобар 2018, стр. 37.

⁶⁷ Ibid.

губици жртве, већ и платежна могућност учиниоца. У неким државама, законодавац је овластио суд да износ реституције умањи када је извесно да учинилац неће бити у могућности да исплати целокупни износ. У другим државама суд ће пак наложити учиниоцу да исплати пун износ реституције, али ће темпо и начин исплате ускладити учиниоцевим могућностима.

Реституција се у англосаксонском праву уобичајено изриче кумулативно уз неку другу санкцију, углавном уз казну затвора или уз условну осуду, али је могуће изрећи је и као самосталну алтернативну санкцију. Једна студија је показала да заправо постоје четири основна програма реституције:

- реституција наметнута као обавеза у оквиру програма помоћи жртвама и сведоцима;
- реституција као резултат помирења, односно медијације, коју организују непрофитна удружења за пружање подршке у заједници (*Victim Offender Reconciliation Programs*);
- реституција/запослење које спроводе одељења задужена за руководство пробацијом и
- реституција као саставни део изречене пробације.⁶⁸

У граду Квинзију (енгл. *Quincy*, држава *Massachusetts*), програм под називом „Заради“ (енгл. *Earn - It programme*) у оквиру пеналне политике која се односи на делинквенцију малолетника, спроводи реституцију уз подршку локалне пословне заједнице на тај начин што се малолетницима којима је изречена мера реституције пружа запослење како би прикупили новчана средства за исплату надокнаде штете.⁶⁹ Дакле, од почетка је одређено да је део месечне зараде малолетницима за обављен рад намењен управо исплати изречене реституције.

Истраживања у североисточној савезној држави Вермонт показала су да реституција као алтернативна санкција бележи нижу стопу рецидивизма у односу на казну затвора и меру пробације.⁷⁰ У оквиру спровођења медијације од стране ВОРП-а (*Victim Offender Reconciliation Programs*), чак 95% помирења успешно резултира договореном реституцијом. Међутим, иако истраживања претежно указују на

⁶⁸ C. Bright, *Tutorial: Intro to Restorative Justice*, A Program of Prison Fellowship International <http://restorativejustice.org/restorative-justice/about-restorative-justice/tutorial-intro-to-restorative-justice/#sthash.sBvtTSLq.L03bEUqI.dpbs> (приступљено 16.01.2020)

⁶⁹ A. R. Klein, A. L. Kramer, *Earn - It – The Story So Far*, New York, 1980, стр. 5-7.

⁷⁰ J. Greene, J. Doble, *Attitudes Towards Crime nad Punishment in Vermont: Public Opinion About an Experiment with Restorative Justice*, New Jersey, 2000, стр. 42-44.

корисност ове мере, реституција наилази на бројне критике, па се тако наводи да многи преступници не буду ухваћени, те самим тим ни процесуирани нити осуђени, а када су у питању они којима је изречена реституција, често не могу бити надгледани нити се може адекватно контролисати извршење мере. Већини законодавстава недостају норме којима би се реституција регулисала као обавезна мера, а у неким случајевима услови и критеријуми њеног изрицања не служе као потпуна алтернатива казни затвора. Такође, бројне критике наглашавају да је реституција само облик благог кажњавања белаца и припадника средње класе. У Великој Британији реституција још увек губи битку са постојећим традиционалним кривично – правним системом, те се изриче претежно у виду допуне некој другој санкцији. Слична истраживања на Новом Зеланду показала су да се реституција ретко изриче, а државни званичници су објаснили да је то резултат схватања да реституција није адекватна казна у случају насилних преступа, да није могуће надокнадити душевни бол, те да као самостална санкција није прави одговор на ретрибутивне захтеве кривичних санкција.⁷¹

5.1.2. Друштвено корисни рад

Друштвено корисни рад у јавном интересу или казна служења у заједници (енгл. *community service*) јесте рад који не служи стицању добити већ се спроводи са циљем да осуђени развије одговорнији однос према друштву и последицама својих дела. Бакер је понудио дефиницију друштвено корисног рада која каже да је то радња учиниоца кривичног дела или прекршаја усмерена на отклањање губитка који је жртва претрпела, притом наводећи да је жртва управо целокупна друштвена заједница.⁷² Поставља се питање да ли се друштвена заједница може сматрати жртвом, и ако то јесте случај, да ли друштвено корисни рад заиста може санирати проузроковану штету. Неки теоретичари, међу којима и Бакер, одговорили су потврдно, истичући да је друштвена заједница секундарна жртва која је учињеним делом посредним путем претрпела штету. Па тако, заједница трпи психолошку повреду која се огледа у повећању страха од криминалитета, али и „опипљивији“ губитак који се огледа у повећању трошкова осигурања. Са друге стране, критичари оваквог тумачења могли би рећи да је штета коју заједница трпи као последицу недозвољених радњи сувише

⁷¹ R. Grantham, C. E. F. Rickett, *Enrichment and Restitution in New Zealand*, Hart Publishing New Zealand, 2000, стр. 471.

⁷² J. Burnside, N. Baker, *Relational Justice: Repairing the Breach*, Winchester, 1994, стр. 202.

апстрактна, те је и друштвено корисни рад произвољан. У сваком случају, једно је сигурно, санкција друштвено корисног рада, као институт кривичног права и мера пеналне политике, огледа се у томе што делинквент врши неку услугу друштвеној заједници. И ова санкција може се изрећи као главна или као споредна, односно пратећа другој санкцији или мери. Најчешће се изриче уз неки облик пробације или условне казне са заштитним надзором, али у правосуђу Сједињених Америчких Држава суд је овлашћен да уколико то сматра потребним у конкретном случају, друштвено корисни рад изрекне као споредну санкцију уз казну затвора.⁷³

У прошлости углавном се изрицао уз казну лишења слободе како би јој дао строжи карактер, мада су нека законодавства познавала и самостално изрицање казне рада у јавном интересу. Корене ове казне можемо наћи у Совјетском савезу у виду института принудног поправног рада без лишења слободе, присутног на тим просторима 20-их година прошлог века. Временом је забрана принудног рада условила модификацију ове казне те се учиниоцу давала могућност избора између казне затвора и одговарајућег друштвено корисног рада, хуманитарног, еколошког, комуналног и сличног значаја. Међутим, правно уобличење друштвено корисног рада као парапеналне мере заживело је први пут на просторима *common law* система, па се тако прва изрицања мере друштвено корисног рада везују за Калифорнију 1966. године и жене извршиоце саобраћајних прекршаја, а потом су уследиле иницијативе за увођењем ове алтернативне санкције широм САД.⁷⁴ У Великој Британији 1972. године Парламент је усвојио низ закона којима је судовима дато овлашћење да казну служења у заједници могу изрећи као самосталну кривичну санкцију, а не само као један од услова пробације.⁷⁵ Осим тога, службеницима задуженим за спровођење пробације одређена је обавеза организације и контроле програма рада у заједници. Ова алтернативна санкција је врло брзо придобила симпатије јавног мњења због изразито ресторативних обележја.

Иако се друштвено корисни рад разликује по уређењу и распону од државе до државе, заједничка обележја и услови изрицања су малтене готово истоветни:

- рад се спроводи у корист друштвене заједнице или жртве;
- не врши се у циљу стицања добити већ се њоме врши својеврсно ускраћивање слободе;

⁷³ S. Streicker, *What kind of community service can a judge order?*, NOLO Magazine, фебруар 2019, стр. 16.

⁷⁴ M. Wright, *Justice for victims and offenders: a restorative response to crime*, Open University Press, Bristol, 1991, стр. 198.

⁷⁵ C. Bright, Tutorial: Intro to Restorative Justice – Community Service, *Prison Fellowship International*, USA, јул 2018, стр. 20.

- не сме се вређати људско достојанство приликом одређивања и спровођења ове санкције;
- не може се изрећи без пристанка учиниоца јер је релевантним међународним актима забрањен принудни рад.

Врсту и трајање рада у јавном интересу одређује суд, а конкретну врсту посла и начин његовог обављања одређује повереник, водећи рачуна о способностима, стручним знањима и здравственом стању осуђеног. Може се примењивати и према запосленим и према незапосленим лицима тако што запослена лица санкцију извршавају у току слободног времена, док незапослена то чине било кад. Рад у јавном интересу може бити замена за неисплаћени део новчане казне, што је и прихватљивије него да се неисплаћена новчана казна претвори у затвор. Са друге стране, услед грубог кршења радних обавеза суд може рад у јавном интересу заменити казном затвора. У САД осим владе која је директно одговорна за уређење и контролу рада у заједници, многе непрофитне и невладине организације су укључене у спровођење и управљање овом санкцијом. *Prison Fellowship* је најпознатија непрофитна хришћанска организација која пружа помоћ затвореницима, бившим затвореницима и њиховим породицама, те је позната и по звучним иницијативама за реформе правосуђа.⁷⁶ Осим тога, ова организација води и свој самостални пројекат који се тиче друштвено корисног рада. Одељење за пробацију Окружног суда у Вашингтону координира програмом служења казне у заједници на тим просторима од 1977. године, и до данас је преко 150 добротворних и владиних агенција помогло у што успешнијем спровођењу ове мере.⁷⁷ Програм у Вашингтону и други програми истог типа подразумевају следећи ток: пре свега, надлежни судија ће у конкретном поступку изрећи учиниоцу санкцију друштвено корисног рада као главну или ће је изрећи као споредну уз пробацију, при чему ће одредити и број сати, као и временски оквир у коме треба извршити рад; притом, период служења у заједници који судија одређује не сме прећи максималну казну предвиђену за конкретно кривично дело или прекршај, па тако уколико савезни закон предвиђа да је максимална казна за проневеру 10 година затвора, судија не може осудити учиниоца на 7 година затвора и 5 година рада у заједници, јер укупна казна прелази предвиђени максимум од 10 година. Када судија обави своју дужност, предмет се прослеђује координатору програма који ће омогућити ефектно спровођење мере;

⁷⁶ Званична интернет страница организације Prison Fellowship International <https://pfi.org/> (приступљено 15.01.2020)

⁷⁷ F.S. Taxman, *Federal Probation – The Offender and Reentry: Supporting Active Participation in Reintegration*, The Administrative Office of the United States Courts, vol. 68, numb. 3, 2004, стр. 18.

уколико у савезној држави нису на снази програми тог типа, повереник чија је надлежност извршење пробације ће након упознавања личности учиниоца суду предложити адекватан друштвено корисни рад у конкретном случају. У Вашингтону, као и у већини савезних држава суд одређује између 50 и 200 сати рада у заједници.⁷⁸ С обзиром да ће учинилац обављати рад у јавном окружењу, врши се пажљиви одабир радног места, те су програмом углавном обухваћени ненасилни делинквенти. Уколико из неког разлога није поступљено у складу са налогом суда, преступник, координатор програма и пробацијски службеник ће се састати како би размотрили те разлоге и како би се евентуално понудиле могућности лакшег остварења налога. У крајњем случају, одредиће се неки други тип рада у заједници или ће се једноставно преиспитати изрицање ове алтернативне санкције.

У Уједињеном Краљевству Закон о кривичном правосуђу из 1972. године⁷⁹ уводи тзв. налоге за обављање рада у јавном интересу. Међутим, поменути закон није прецизирао да би те наредбе требало да буду репаративне, а не стриктно казнене природе. Закон из 1982. године је донекле ублажио овај недостатак тако што је овластио судове да санкцију друштвено корисног рада изричу као самосталну санкцију.⁸⁰ Истим законом је прописано да радна обавеза може износити између 40 и 240 часова и да може да траје најдуже годину дана. Извештаји из ове области су показали да је најмање 70% малолетних делинквената успешно обавило своје налоге, те да друштвено корисни рад за њих представља корисно искуство, али да не заборављају да је у питању кривична санкција.

Како у данашње време многе савезне државе имају проблем са пренатрпаномшћу завода, и узевши у обзир трошкове извршења институционалних казни, рад у јавном интересу представља солидно решење ових проблема. Погодан је за нека лакша (можда чак и средње тешка) кривична дела и одређене категорије извршиоца (који раније нису осуђивани, нехатне учиниоце, ситуационе делинквенте). Слободно се може рећи да ова санкција са собом повлачи и материјалну или нематеријалну корист за друштво. Као потешкоће наводе се комплексност и ограничена могућност обезбеђења услова извршења ове санкције. Тешко је пронаћи посао који ће заиста одговарати стручности и особености извршиоца са једне стране, и приволети послодавца да прихвати рад

⁷⁸ R. J. Harris, T. Wing Lo, Community Service: Its Use in Criminal Justice, *SAGE journals*, август 2001, стр. 48.

⁷⁹ Criminal Justice Act 1972 – Part 1 Powers for Dealing With Offenders, section 1 - 5 <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1972/71/contents> (приступљено 17.01.2020)

⁸⁰ C. Bright, Tutorial: Intro to Restorative Justice – Community Service, *Prison Fellowship International*, USA, јул 2018, стр. 21.

осуђеног лица са друге стране. Многи ову санкцију сматрају недовољно оштром, па чак у неким случајевима и начином изигравања правосуђа и јавности јер се неретко дешава да политички, забавно и уметнички позната лица, за понекад и врло озбиљна дела, одговарају на овај начин, чиме добијају на публицитету и буду преблаго санкционисани. Дакле, да би друштвеној заједници надокнадила штету која је резултирала кривичним делом, санкција друштвено корисног рада морала би да повезује одређено кривично дело са предвиђеним радом. Једино на тај начин је одржива визија рада у јавном интересу као оруђа репаративне правде.

5.1.3. Условне казне и пробација

Иако није једини супститут казне лишења слободе, условна осуда се показала као једна од најефикаснијих мера. Зато и не чуде подаци да условна осуда заузима друго место по учесталости изрицања у нашој држави, одмах након новчане казне,⁸¹ док је у Сједињеним Америчким Државама 2018. године као најважнија компонента поправног и преваспитног система забележила двоструки број извршења у односу на број извршења казне затвора на локалном и федералном нивоу (дакле, у САД 2018. године изречено је скоро 4,5 милиона условних осуда).⁸²

У савременим законодавствима условна осуда је широко прихваћена, али није и на исти начин регулисана. Сви приступи могу се генерално подвести под 2 система – континентални и англосаксонски. Временом су се ова два система међусобно приближила један другом и свакако се може рећи да разлике нису очигледне у мери у којој су биле када се условна осуда као институт први пут појавила у законодавствима током 19. века. И поред разлика, суштина је иста и огледа се у претњи извршиоцу кривичног дела да ће се казна извршити према њему уколико се не буде придржавао одређених услова током извесног временског периода. Док у континенталном систему у тренутку изрицања условне осуде истовремено се изриче и конкретна казна која се учиниоцу ставља у изглед, дотле у англосаксонском систему стоји претња да ће се услед неизвршења обавеза спровести кривични поступак у коме ће казна добити свој материјални облик. Суштинска разлика је и та што према англосаксонском систему условне осуде лице нема статус осуђеног лица и не сноси никакве правне последице, за

⁸¹ Републички Завод за статистику, саопштење број 194 - Пунолетни учиниоци кривичних дела, 2018.

⁸² I. Brief, *U.S. State Policy – Probation and Parole Systems Marked by High Stakes, Missed Opportunities*, Trust magazine, фебруар 2019, стр. 41.

разлику од континенталног система условне осуде где учинилац има статус осуђеног лица током времена проверавања, али ће се по успешном окончању рока проверавања сматрати неосуђиваним, а не као лице које је издржало условно одложу казну.

Премда је историјски посматрано англосаксонски систем настао нешто раније од континенталног, дилема постоји када се говори о томе ко је утемељивач ове санкције на простору *common law*-а. Како ћемо у даљем излагању приметити, у готово истом тренутку, 40-их година 18-ог века, два човека увела су ову санкцију као алтернативу казни затвора, један у Енглеској, други у САД. Како је тада постојала јасна граница између затворских и незатворских санкција, условна осуда била је тзв. хибридна санкција јер је садржала елементе и једних и других. Корени условне осуде у Енглеској присутни су већ почетком 13-ог века када се први пут спомиње институт под називом *recognizance* или *binding over*, који представља одређене врсте обавеза.⁸³ У судској пракси тог времена почело је практиковање замене осуде суда специфичном врстом уговора између судије и делинквента, којим би учинилац кривичног дела избегао санкцију, али би био обавезан да испуњава налоге суда. За правно увођење условне осуде какву данас познајемо у судској пракси енглеских судова био је заслужан бирмингемски судија Хил. Он је у периоду од 1842. до 1854. године изрекао 417 условних осуда према оним малолетницима за које је сматрао да постоји могућност поправљања, поверавајући их на старање одабраним лицима.⁸⁴ Иако се првенствено издвојила као санкција малолетним делинквентима, врло брзо бива општеприхваћена у систему кривичних санкција те долази до оснивања посебног удружења (*London Police Court Mission*) састављеног од чланова који су у договору са судом добровољно преузимали обавезу вршења надзора над лицима која, према процени суда, није требало упућивати у затвор.⁸⁵ На америчком тлу условна осуда је установљена од стране Џона Аугустуса (*John Augustus*), који се у литератури назива и „оцем пробације“.⁸⁶ Оно што је занимљиво јесте да овај човек није имао никаквих додирних тачака са правним позивом, већ је био само обућар кога је интересовало право те је често присуствовао суђењима. Једном приликом био је ганут заветовањем осуђеника коме је претила казна затвора због опијања на јавном месту, да више неће пити у замену за своју слободу. Аугустус је положио кауцију и након 3 недеље вратио се са својим трезним штићенком,

⁸³ D. Feldman, *The King's Peace, the Royal Prerogative and Public Order: The Roots and Early Development of Binding over Powers*, *Cambridge Law Journal*, март 1988, стр. 103-106.

⁸⁴ M. Cavadino, *The Penal System*, Washington DC, 2013, стр. 201.

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ R. Panzarella, *Theory and Practice of Probation on Bail in the Report of John Augustus*, *Journal Federal Probation*, vol. 66, issue 3, децембар 2002, стр. 38-42.

а како је судија био пријатно изненађен, ослободио је оптужби тог човека. Након што је Аугустус предочио бостонском суду концепт „пријатељског надзора“ ова пракса бива прихваћена, а 1887. и први пут законски регулисана и предвиђена. Наредне, 1888. год. условна осуда први пут се званично спомиње на континенталном тлу под називом „*sursis*“, како ју је именовано белгијски Кривични законик, а по угледу на који и француски Закон о олакшавању и отежавању казне из 1891. год. преузима и дефинише свој облик условне осуде.⁸⁷

У енглеском и америчком кривичном праву постоји неколико различитих санкција, односно мера које представљају облике условне казне. То су: пробација (*probation*), условно ослобођење (*conditional discharge*), условна осуда (*suspended sentence*) и условна осуда са заштитним надзором (*suspended sentence supervision order*).⁸⁸ Осим што су међусобно сличне, представљају и прави показатељ колико су се англосаксонски и континентални системи приближили један другом. Битно је напоменути да се приликом њиховог појединачног изрицања може одредити извршење потпуно идентичних обавеза од стране учиниоца прекршаја или кривичног дела, а да се нијансе које одлучују у смеру изрицања конкретне врсте условне казне односе на ангажман државе и заједнице у њиховом активном спровођењу.

Пробација, као најзначајнији облик условне осуде, изриче се превасходно неосуђиваним лицима, малолетницима, старијим лицима и за лакша кривична дела.⁸⁹ Лице се ставља под надзор одговарајуће службе у трајању од 6 месеци до 3 године ако суд процени да је такав надзор потребан у циљу рехабилитације учиниоца, заштите друштва од учиниоца или превенције даљег вршења кривичних дела од стране учиниоца. Учиниоца кривичног дела добија свог службеника за пробацију на територији на којој има пребивалиште и дужан је да са њим редовно одржава контакт и обавештава га о својој евентуалној промени адресе.⁹⁰ Осим основне обавезе, како у периоду проверавања учинилац не би учинио ново кривично дело, пробација може садржати и додатне третмане и обавезе за условно осуђеног. Уколико осуђени не

⁸⁷ M. Grünhut, New Projects for Probation in France and Belgium, *The British Journal of Delinquency*, vol. 8, no. 3, јануар 1958, стр. 219-222.

⁸⁸ U.S. Code – Title 28. Judicial Administration – Chapter I. Department of justice – Part 2. Parole, release, supervision and recommitment of prisoners, youth offenders and juvenile delinquents – Subpart A. United States Code Prisoners and Parole – Section 2.38. Community supervision by U.S. Probation Officers; Offender Rehabilitation Act 2014 UK – Title Community orders and suspended sentence orders – Chapter 14 – 18

⁸⁹ U. S. Code – Title 18. Crimes and Criminal Procedure – Part II. Criminal Procedure – Chapter 227. Sentences – Subchapter B. Probation – Section 3561. Sentence of probation

⁹⁰ U. S. Code – Title 18. Crimes and Criminal Procedure – Part II. Criminal Procedure – Chapter 229. Postsentence Administration – Subchapter A. Probation – Section 3603. Duties of probation officers

наведе оправдане разлоге за неиспуњење обавеза, суд може да му изрекне новчану казну, меру општекорисног рада или да га упуту у васпитни центар за малолетнике, а ако грубо занемарује своје обавезе уследиће казна затвора. Облици надзора извршења пробације у САД су *GPS* праћење и тзв. *Computer Management*. Док је *GPS* праћење предвиђено углавном код малолетних делинквената, компјутерски надзор представља комплекснију форму, односно инсталирање софтвера за праћење, тако да се путем компјутерског система и повезаности мреже може прецизно утврдити шта пунолетни делинквент чини у сваком тренутку. Држава Масачусетс (*Massachusetts*) била је прва савезна држава која је на целој својој територији 1878. године установила примену ове врсте алтернативне кривичне санкције, а закључно са 1959. годином прикључиле су се све савезне државе, укључујући и Хаваје, Аљаску, Девичанска острва и Гуам.⁹¹ Слободно се може рећи да пробација представља свеобухватну кривичну санкцију приликом чијег спровођења је заједница у највећој мери ангажована у праћењу преваспитног процеса делинквента, те се њему пружа сваки вид помоћи не би ли био усмерен на прави пут.

Условно ослобођење јесте став суда да окривљени јесте крив за извршење ситнијег кривичног дела, али није формално осуђен и пресуда се уклања из евиденције након извесног периода и по испуњењу одређених услова.⁹² Његова криминално – политичка улога је у томе што на учиниоца утиче васпитно и психолошко – педагошки. Оно би, такође, требало да садржи елементе етикетирања, одговарајућег срамоћења које изазива тренутни шок и који ће имати одговарајуће и сврсисходно продужено дејство. Иако учинилац неће бити кажњен, треба му изричито и јасно ставити до знања да је његов акт морално и законски неприхватљив, те да ће ако понови криминално делање засигурно бити строже санкционисан. У првом плану код условног ослобођења јесте његов васпитни карактер. Намењено је најлакшим облицима криминалитета, примарним делинквентима, учиниоцима лаких или багателних кривичних дела, онима који су дело извршили сплетом животних околности, у афекту, непромишљено. Предвиђене су две врсте ове санкције, зависно од озбиљности учињеног кривичног дела.⁹³

⁹¹ C. A. de Courcy, *The Probation System of Massachusetts*, *The Yale Law Journal*, vol. 19, no. 3, 2010, стр. 187-192.

⁹² U. S. Code – Title 18. Crimes and Criminal Procedure – Part III. Prisons and Prisoners – Chapter 315. Discharge and Release Payments – Section 4281 - 4283

⁹³ *Ibid.*

- условљено – неопходно је да се по изрицању пресуде реализују поједини услови од стране делинквента, а окривљујућа пресуда биће евидентирана 3 године, након чега ће бити брисана;
- апсолутно – у овом случају, по изрицању пресуде се према делинквенту ништа не захтева од стране суда, а окривљујућа пресуда ће бити у евиденцији само годину дана.

Обе врсте условног ослобођења уобичајено се изричу код лакших прекршаја, као што су крађа код које вредност украдене ствари не прелази 5.000 долара, поседовање мање количине марихуане и код ненасилних кривичних дела.⁹⁴ Фактори који су одлучујући приликом коначног избора између условљеног и апсолутног ослобођења јесу постојање делинквентне историје учиниоца и дискрециона оцена суда да ли је у конкретном случају потребно да санкција има строжи или блажи карактер.

Условном осудом суд може одложити извршење утврђене казне затвора до две године под условом да у току времена проверавања, које не може бити краће од једне ни дуже од две године, не изврши ново кривично дело запређено казном затвора. Ако учинилац поступи супротно овој забрани, доћи ће до опозивања условне осуде и извршења утврђене казне. Дакле, у овом случају не постоји надзор који је предвиђен приликом спровођења пробације. Овај модалитет условне осуде манифестује приближавање англосаксонског система континенталном јер се њиме одлаже извршење, а не изрицање казне.

Уколико суд сматра да је извршено кривично дело теже или спроведено под посебним, озбиљнијим околностима, он може условну осуду изрећи уз заштитни надзор. **Условна осуда уз заштитни надзор** подразумева праћење понашања осуђеног на слободи док траје време проверавања уз пружање неопходне помоћи и заштите ради остваривања сврхе санкције. Као што се да приметити, условна осуда са заштитним надзором представља спој континенталног и англосаксонског система. У овом свом облику, условна осуда праћена је већим ангажовањем државе на плану преваспитања и поправљања осуђеног. Осим што му се пружају помоћ и заштита, над осуђеним се активно врши надзор како не би поновио криминално деловање. Оно што се у овом случају жели постићи јесте стицање радне навике, оспособљавање за привређивање и издржавање породице, подстицање јачања правог система вредности, привржености ближњима, избегавање потенцијално штетног окружења и извођење на прави пут.

⁹⁴ J. Markham, *Confinement as Part of a Deferral or Conditional Discharge*, North Carolina Criminal Law, 2020, стр. 3.

Уколико постоји одређена сумња у учиниоца и његове способности да се уздржи од вршења непожељних и кривичних дела, њему ће бити постављен повереник који ће бити надлежан за извршење надзора и осуђеник ће имати обавезу периодичног јављања у роковима које тај орган одреди уз благовремено обавештавање о промени места боравка, адресе или радног места. Тзв. ССО (*The Suspended Sentence Order*) систем састоји се од „периода проверавања“, односно времена у коме је затворска казна суспендована, и „периода надзора“ током ког постоји дужност испуњавања налога. Оба периода могу трајати између 6 месеци и две године, али период надзора не може бити дужи од оперативног или периода проверавања, али зато може бити краћи. Уколико суд утврди да је сврха надзора испуњена може га укинути и пре истека предвиђеног времена трајања. У америчкој држави Аризона осуђеног прати цео тим који чине једно старије (по рангу) службено лице за извршење условне осуде и неколико службеника за надзор. Заштитини надзор обухвата законом предвиђене мере помоћи, старања, надзора и заштите, те се може наложити извршење једне или више обавеза које су таксативно наведене:

- 1) неплаћени рад (40 – 300 сати);
- 2) повремени надзор од стране додељеног повереника (до 24 месеца);
- 3) јављање органу надлежном за извршење заштитног надзора у роковима које тај орган одреди (12 – 36 сати, уз максимално трајање 3 сата по присуству);
- 4) уздржавање од посећивања одређених места, локала или приредби, ако то може бити прилика или подстицај за поновно вршење кривичних дела (до 24 месеца);
- 5) лечење зависности од наркотика (до 24 месеца, уз сагласност преступника);
- 6) лечење алкохолизма (до 24 месеца, уз сагласност преступника);
- 7) тзв. лечење менталног здравља (до 24 месеца, уз сагласност преступника);
- 8) лечење у одговарајућој здравственој установи (до 24 месеца);
- 9) спровођење индивидуализоване активности (до 60 дана);
- 10) изузеће (до 24 месеца);
- 11) посећивање одређених професионалних и других саветовалишта или установа и поступање по њиховим упутствима (дужина трајања изражава се бројем сесија);
- 12) полицијски час, односно наредба да се остане у свом дому (до 6 месеци, у временском трајању од 2 до 12 сати и било ког дана).

Ако осуђени не извршава своје обавезе савесно и благовремено, суд га може опоменути, наложити обавезу заменити другом или продужити рок трајања обавезе,

док ће услед грубог кршења обавеза или поновног извршења кривичног дела суд имати могућност да опозове условну осуду.

Када је у питању правна природа условне осуде, у кривичноправној теорији постоје различита схватања која се могу сврстати у три групе:⁹⁵

- прву групу чине схватања која условну осуду не сматрају самосталним институтом нити самосталном санкцијом већ модалитетом или супститутом института праштања, ослобођења од казне или једноставно гашењем казне;
- друга група схватања смешта условну осуду у део кривичног права процесног карактера, те је неки сматрају посебним начином извршења пресуде, а други посебним видом изрицања санкције;
- треће, и далеко најприхваћеније схватање, јесте да је условна осуда самостални институт кривичног (материјалног) права, односно самостална кривична санкција.

Условна осуда представља круну система алтернативних санкција јер је спој задовољења потреба државе, односно друштва, извршиоца и оштећеног, те не чуди њена широка прихваћеност на глобалном нивоу. У интересу државе је смањење криминалитета, а ова мера може се похвалити ниском стопом рецидивизма, превентивним карактером и економичношћу извршења. Када су у питању лакша кривична дела, условна осуда је одговор на питање пренатрпаности затвора и ширења криминалне заразе. Како се у сваком аспекту ове санкције пажљиво разматрају сви елементи и околности извршеног дела, њоме су максимално постигнуте индивидуализација и превенција. У прилог тврдњама које афирмишу примену ове вртсе алтернативне санкције говори и чињеница да је у Енглеској са Велсом 2015. године усвојена владина стратегија „*Transforming Rehabilitation*“ која се односи на установљавање једне националне пробацијске институције (*National Probation Service*), која је надлежна за надзор над индивидуама високог ризика, и 21 приватне фирме (*Community Rehabilitation Companies*), које су одговорне за лица ниске до средње опасности од рецидивизма.⁹⁶ Оно што је битно јесте да код условних казни у већој или мањој мери долази до ограничења појединих права учинилаца, а некад је танка линија између оправданог ограничења и неоправданог кршења људских права. Како се поставило питање озбиљног и произвољног кршења људских права током спровођења

⁹⁵ С. Соковић, *Условни отпуст – спорна питања и савремена нормативна решења*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, 2013, стр. 37-38.

⁹⁶ Knowledge Base - *Supervision in the community (after release from prison and on probation or community order)*, The Information Hub portal <https://hub.unlock.org.uk/knowledgebase/supervision-in-the-community-after-release-from-prison-and-on-probation-or-community-order/> (приступљено 17.01.2020)

пробације, ова стратегија је понудила и механизам заштите права самих делинквената, те се у случају да повереник не изврши нешто што се сматра потребним или донесе неоправдану одлуку те предузме непримерену радњу над учиниоцем, подноси притужба надзорним органима ових приватних фирми, а уколико правна заштита закаже, учиниоцу се пружа могућност директног обраћања Омбудсману задуженом за затворску и пробацијску популацију.

5.1.4. Забрана приласка

Забрана приласка (енгл. *a restraining/protective order*) јесте заштитни и ограничавајући налог суда који је усмерен ка заштити физичког лица, делатности, правног лица, установе или ентитета, као и саме јавности, у случајевима насиља у породици, физичког напада, узнемиравања, прогањања или сексуалног узнемиравања. О значају овог института говори податак да у Сједињеним Америчким Државама свака савезна држава има посебан закон који се тиче забране приласка,⁹⁷ а неке од њих иду и корак даље те имају подзаконске акте којима се детаљно уређују забране приласка због прогањања⁹⁸ и сексуалног узнемиравања⁹⁹ као специфичних узрочника изрицања ове санкције. У случају изрицања забране приласка, суд налаже учиниоцу да се суздржи од одређених радњи и да испоштује конкретне наредбе, иначе ће у супротном бити судски гоњен и ухапшен. Како је у већини савезних држава забрана приласка регулисана и грађанским и кривичним законодавством, против учиниоца је могуће водити и парницу и кривични поступак. Забрана приласка (у Шкотској забрана даљег узнемиравања, енгл. *non-harassment orders*) има уже значење, те се односи на заштиту појединца у ситуацијама које подразумевају породично насиље, узнемиравање, прогањање или сексуално узнемиравање.¹⁰⁰ За разлику од америчког законодавства које познаје привремену забрану приласка коју осим суда могу изрећи и полицијски службеник и јавни тужилац, енглеско правосуђе захтева да забрани приласка нужно претходе кривична пријава и покретање кривичног поступка. Такође, у Уједињеном Краљевству

⁹⁷ Domestic Violence Civil Protection Orders (CPOs) by State, American Bar Association Commission on Domestic & Sexual Violence, август 2016, стр. 33.

⁹⁸ Stalking/Harassment Civil Protection Orders (CPOs) by State, American Bar Association Commission on Domestic & Sexual Violence, јун 2009, стр. 7.

⁹⁹ Sexual Assault Civil Protection Orders (CPOs) by State, American Bar Association Commission on Domestic & Sexual Violence, април 2015, стр. 12.

¹⁰⁰ Domestic Abuse (Scotland) Act 2018 – Part I Rules of Criminal Procedure – Chapter 4 Victim Safety and Non-harassment - Consideration of non-harassment order

ова мера се може изрећи само поименце наведеном учиниоцу, а не и према непознатом лицу које нпр. анонимно узнемирава телефонским позивима. Међутим, интересантно је да је кршење ове наредбе у енглеском законодавству строже санкционисано него у америчком, па се тако уколико упоредимо наведене позитивноправне норме једне и друге државе закључује да се у случају непоступања по наредби суда учинилац у САД може казнити новчаном казном и/или казном затвора до 3 године, а у УК-у новчаном казном и/или казном затвора до чак 5 година, при чему се свакако узима у обзир да ли је дошло до појединачног или континуираног кршења налога суда, да ли је употребљена сила и да ли је проузрокована тежа повреда или узнемиреност. Слично енглеском законодавству, у америчкој држави Индиана извршена је класификација у зависности од тога да ли је лице по први пут прекорачило забрану приласка, или је то претходно учинило више пута, па је тако у првом случају учинилац начинио прекршај класе А и може бити кажњен казном затвора до једне године и новчаном казном до 5.000 долара, док је у другом случају у питању прекршај класе Д и учиниоцу следи казна затвора од 6 месеци до 3 године уз новчану казну до 10.000 долара. Док је у енглеском законодавству уопштено наведено да забрана приласка обухвата недолажење у директан или индиректан контакт са жртвом, држање подаље од његовог или њеног имања и пословних просторија, као и остајање на одређеној дистанци на јавним местима, дотле амерички закони таксативно и детаљно образлажу све видове забрана:

- прва група забрана односи се на специфичне радње усмерене против особе која је окарактерисана као „заштићена“, те се тзв. *personal conduct* забранама сматрају:

- контактирање, позивање, слање порука и мејлова;
- физички напад и насртање;
- прогањање;
- претња;
- сексуално узнемиравање;
- узнемиравање;
- уништавање имовине;
- нарушавање мира заштићене особе;

- *stay-away orders*, као што сам назив каже, тичу се наредби којима је учиниоцу одређено да одржава удаљеност (од 50 до 100 јарди, односно метара) у односу на:

- заштићену особу или особе;
- место становања заштићеног;

- његово или њено радно место;
 - вртић или школу које похађају деца заштићеног;
 - возило заштићеног;
 - друга значајна места које заштићени редовно обилази или посећује;
- трећа група наредби односи се на иселјење учиниоца (тзв. *residence exclusion*, „*kick/move-out*“ orders), тако да уз задржавање одеће и личних ствари напусти место становања заштићене особе док суд дефинитивно не одлучи у конкретnoj правној ствари. Ова врста наредбе долази у обзир само када је реч о насиљу или било ком облику злостављања у породици.

Када је у питању временски оквир важења наредби подведених под институт забране приласка, у америчком правосуђу конкретизација је препуштена слободној оцени суда, а најдуже годину дана, уз могућност да уколико је то потребно буду продужене за још годину дана, тако да је законски максимум трајања ове санкције две године, док у енглеском праву не постоји ограничење, те је могуће изрећи ову санкцију за одређени период или док год судија не одлучи другачије, при чему иницијатива за укидање ове санкције припада јавном тужиоцу, окривљеном и заштићеном лицу.

Приметно је да када је у питању санкција забране приласка између америчког и енглеског законодавства постоји мањи раскорак, те су узроци, садржај и последице изрицања ове алтернативне мере евидентно детаљније обрађени у САД. Иако је енглески Породични закон из 1996. године у 42. глави загарантовао заштиту лица од узнемиравања¹⁰¹, тек 2004. године са Законом о породичном насиљу и жртвама породичног насиља овај институт добија на важности, те је тим законом прописано да свако има право на бесплатну правну помоћ у случају породичног насиља, а заштита је од тада загарантована и партнерима из истополне заједнице.¹⁰² Федерални закон САД-а налаже да свака држава понаособ мора гарантовати извесни минимум заштите лица која су била изложена или је извесно да би могла бити изложена било ком облику узнемиравања, при чему када је у питању насиље у породици користи термин „интимног партнера“ који се односи на бившег или садашњег супружника заштићеног лица, као и на особу са којом заштићено лице има деце.¹⁰³ Иако закон родно не

¹⁰¹ Family Law Act 1996 - section 42 Non-molestation orders – sub-section (1) <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/27> (приступљено 10.01.2020)

¹⁰² Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 – Part 1 Domestic violence etc and Amendments to Part 4 of the Family Law Act 1996 <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/28/contents> (приступљено 10.01.2020)

¹⁰³ U. S. Code – Title 18. Crimes and Criminal Procedure – Part I. Crimes – Chapter 110A. Domestic Violence and Stalking – Section 2261. Interstate domestic violence

декларише објекат заштите, битно је напоменути да је једна студија у Калифорнији¹⁰⁴ показала да 72% изречених забрана приласка у том тренутку се односи на заштиту жена од мушких злостављача. Када је у питању успешност ове мере у спречавању ескалације насиља, временом је дошло до крупних промена. Телефонским анкетирањем које је обухватило територију целе америчке државе утврђено је да је у чак 68% случајева у којима је жртва затражила забрану приласка починилац након изречене забране извршио неки облик насиља. Тако су истраживања из 2002. године на територији целих Сједињених Америчких Држава показала да је у 40% случајева дошло до кршења наредби, при чему је у скоро 21% тих случајева дошло до горих излива насиља, те се закључило да забрана приласка за собом повлачи висок степен ризика од даљих последица. Међутим, 2010. године су аутори чланка у еминентном часопису *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law* након спроведених опсежних истраживања закључили да се забрана приласка може сматрати мером која доприноси борби против злостављања и претњи.¹⁰⁵ Држава Калифорнија се свакако истиче када је у питању заштита жртве од даљег узнемиравања и злостављања, те је њеним законодавством жртви загарантовано право на реституцију, информисаност, подршку и правну помоћ, право да писаним или усменим, посредним или непосредним путем учиниоцу изрази своја осећања, као и да њени лични подаци буду строго заштићени од злостављача.

5.1.5. Искључење из саобраћаја

Искључење из саобраћаја (енгл. *driving disqualification*) или одузимање возачке дозволе возачу који возилом не управља савесно и на прописан начин фактички представља одузимање права на управљање возилом све док возач (бивши) не испуни услове за поновно стицање права на управљање возилом, односно поновно издавање возачке дозволе. Ова санкција могла би се дефинисати као ускраћивање, тј. одузимање возачке дозволе, као документа који је неопходан приликом управљања моторним возилом, учиниоцу за време које је одређено судском одлуком, чиме се његова слобода кретања ограничава јер је исти онемогућен да управља возилом, под претњом

¹⁰⁴ Trauma, Violence & Abuse, *The Tactical Topography of Stalking Victimization and Management*, октобар 2002, сајт <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1524838002237330> (приступљено 10.01.2020. год) – статистички подаци ове теме који следе у даљем излагању су такође преузети из овог садржаја

¹⁰⁵ C. T. Benitez, D. E. McNeil, R. L. Binder, Do Protection Orders Protect?, *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, vol. 38, number 3, стр. 376-378.

замене ове казне казном затвора. Временски домет трајања ове санкције креће се углавном од пар месеци до пар година, при чему за собом повлачи још неке последице и након истека трајања саме санкције, па тако у Енглеској и након поновног стицања возачке дозволе, возач (извршилац) две године бива под дејством пробације,¹⁰⁶ док у Америци надлежни органи обавештавају осигуравајућа друштва о несавесном коришћењу моторног возила, те оно може раскинути уговор о осигурању са несавесним возачима.¹⁰⁷ Специфичност ове санкције је у томе што се може изрећи само када су у питању кривична дела у вези са чијим је припремањем или извршењем коришћено моторно возило. У већини савезних законодавстава може бити изречена и као главна и као споредна казна уз новчану или казну затвора, а негде и уз друштвено – користан рад. У Енглеској са Велсом искључењу из саобраћаја могу претходити два узрока:

1. учињен саобраћајни прекршај и
2. да је учинилац у року од 3 године прикупио 12 или више казних поена у возњи.

У зависности од озбиљности и опасности потенцијалних и насталих последица повреде саобраћајних прописа, суд може изрећи искључење у трајању од:

- 6 месеци, уколико је окривљено лице прикупило 12 или више казних поена у року од 3 године;
- 12 месеци, уколико је у року од 3 године начинио 2 саобраћајна прекршаја;
- две године, уколико је у у року од 3 године начинио 3 саобраћајна прекршаја.

Зависно од тога да ли је мера изречена у трајању од 56 дана и навише или у интервалу мањем од 56 дана, предвиђене су различите последице. Док српско законодавство разликује казну одузимања возачке дозволе учиниоцу кривичног дела у вези са чијим извршењем или припремањем је коришћено моторно возило те му се право на управљање возилом одузима на неодређено време, заправо док не испуни услове за поновно издавање возачке дозволе, наспрам мере безбедности забране управљања моторним возилом која се возачу изриче у прекршајном или кривичном поступку, у одређеном трајању и по чијем истеку возач поново може да управља моторним возилом, англосаксонско право познаје јединствену меру искључења из саобраћаја која у зависности од изреченог времена трајања има два могућа начина дефинитивног окончања. Уколико је окривљеном изречено искључење из саобраћаја на

¹⁰⁶ Road Safety Act 2006 – Attendance on courses – Section 35 Reduced disqualification period for attendance on course - for sections 34A to 34C of the Road Traffic Offenders Act 1988 (c. 53) substitute

¹⁰⁷ E. Fleming, *Cancellation of Motor Insurance Policy arising out of Drunken Driving Conviction*, Fleming and Barrett Bandon Solicitors, мај 2016, стр. 2

56 или више дана, он или она ће морати да поднесе захтев управном органу надлежном за издавање возачке дозволе како би му или јој била издата потпуно нова дозвола, а суд ће одлучити да ли је уз захтев неопходно да учинилац поново полаже возачки испит. У Северној Ирској је мало другачија ситуација, те ће возач који је окривљен због вожње под дејством алкохола или наркотика, као и због бахате или опасне вожње морати најпре да поновно положи возачки испит па тек онда да затражи издавање нове возачке дозволе. Са друге стране, ако је лице искључено иа саобраћаја на мање од 56 дана, оно је дужно да на одговарајућем интернет порталу пропрати време истека искључења након чега ће аутоматски моћи да управља моторним возилом уз исту возачку дозволу. Међутим, у оба случаја учинилац је дужан да током трајања искључења о било којој промени имена и адресе становања обавести орган надлежан за издавање возачке дозволе.

У САД овај институт, његова садржина, услови и последице изрицања дефинисани су на сличан начин, али неке разлике постоје.¹⁰⁸ Упечатљиво је да када се говори о искључењу у Америци, мисли се и на оне фактичке возаче који су прекршај или кривично дело начинили управљајући возилом иако немају возачку дозволу, те се у том случају забрана односи на период у коме они неће смети да полажу возачки испит и остваре право на легитимну возачку дозволу. Такође, карактеристично је и то да у Сједињеним Државама не постоји законски максимум трајања ове санкције, те судови могу изрећи привремено и трајно искључење из саобраћаја. Суд је једино дужан да уколико је одређено искључење са трајањем дужим од две године, на предлог окривљеног по навршавању две године од изрицања преиспита сврсисходност даљег трајања искључења. Изузетак од овог правила постоји у савезној држави Калифорнији у којој се за коришћење моторног возила за производњу, држање или дистрибуцију недозвољених супстанци може изрећи санкција искључења из саобраћаја за живота, без могућности враћања у пређашње стање. Када је у питању вожња под дејством алкохола, савезна држава Квинсленд је 2010. године установила тзв. *Alcohol Ignition Interlock* програм коме су подвргнути сви возачи који су након 6. августа 2010. године окривљени због вожње под дејством алкохола. Дакле, након истека периода искључења учинилац ће у одређеном временском интервалу, који не може бити дужи од две

¹⁰⁸ Electronic Code of Federal Regulations (e-CFR) – Title 49. Transportation – Subtitle B. Other Regulations Relating to Transportation – Chapter III. Federal Motor Carrier Safety Administration, Department of Transportation – Subchapter B. Federal Motor Carrier Safety Regulations – Part 391. Qualifications of Drivers and Longer Combination Vehicle (LCV) Driver Instructors – Subpart B. Qualification and Disqualification of Drivers – Section 391.15. Disqualification of Drivers

године, морати да има 0,0% алкохола у крви током целог трајања вожње. Алкотест је повезан са механизацијом аутомобила, те ће учинилац приликом седања у возило морати да дувањем у апарат покаже да није конзумирао никакав алкохол, иначе се аутомобил неће покренути.

5.1.6. Конфискација имовине

Ниједна санкција није била и остала предмет интересовања јавности и легислативе колико конфискација имовине (енгл. *property confiscation, asset forfeiture*). Осим што је у англосаксонском систему присутна као институт цивилног и кривичног права, конфискација имовине је на глобалном нивоу предвиђена као једна од мера борбе против тероризма и организованог криминала. Конфискација или заплена имовине једноставно речено представља одузимање одређеном лицу имовине која је у његовој својини, без накнаде у корист државе, а искључиво на основу законских прописа одређене државе. У државама *common law* система конфискација је мера стварноправног карактера која се не изриче само на основу опасности учиниоца нити опасности одузетих предмета, већ и када је то потребно ради заштите опште сигурности, јавног поретка или морала. Такође, битно је нагласити да је у тим државама појам конфискације имовине вишезначан, односно подразумева све видове одузимања имовине, а који су предвиђени кривичним, грађанским и управним прописима. Самим тим, спровођењем ове мере одузимају се две врсте предмета:

~ предмети који су употребљени или су намењени извршењу кривичног дела (средства злочина) и

~ предмети који су настали извршењем кривичног дела (производи злочина),

што заправо значи да су конфискацијом као институтом англосаксонског права јединствено обухваћени појам мере одузимања имовинске користи стечене кривичним делом и појам мере безбедности одузимања предмета, које познаје законодавство наше државе.

Конфискација имовине има дугу историју и корене налази још у обичајном праву феудалне Енглеске. Сам назив *forfeiture*, коме су Енглези приклоњенији, води порекло управо од енгл. речи *felony* која означава кривично дело и у чијој су основи кованице „*fee*“, што је у ствари стара саксонска реч за означавање земљишног поседа, и реч „*lon*“ која означава цену или вредност, те њихов спој дословно дефинише

конфискацију као радњу или пропуштање који би могли резултирати губитком имовине. У свом најранијем облику конфискација је изрицана у случају издаје краља, па је тако осуђеник губио не само живот, већ и право над својом земљом и животињама, као и могућност да пренесе титулу својим наследницима. Такође, уколико је нежива ствар проузроковала смрт особе, енглеска круна би власнику запленила ту ствар, што се објашњавало казном за немарност.¹⁰⁹ Данас конфискација имовине заузима битно место у систему кривичних санкција и представља једну од најзначајнијих мера у борби против криминала, те не чуди што је један од челних људи ФБИ-а 2014. године конфискацију објаснио веровањем да се криминалцима треба одузети право на поседовање имовине.¹¹⁰ Сходно томе, правни основ ове санкције јесте начело да криминалци не могу имати користи од својих злочина. Преседан који је послужио будућем решавању овог правног питања био је случај Ирвинг против Националне банке¹¹¹ из 1962. године. Иако би данас било незамисливо, можда чак и комично, тада је извршилац пљачке банке тужио ту исту банку како би му био враћен новац који је украо. Након што је оглашен кривим за пљачку банке, новац је одузет и враћен банци, али је пљачкаш сматрао да полаже право на одузети новац. Када је суд наложио да докаже да је он законски сопственик тог новца, пљачкаш то наравно није могао да учини и одлука о одузимању новца је правно и коначно утемељена.

Према федералном закону САД постоје 3 врсте конфискације:

- **кривично одузимање** – кривичној конфискацији претходи кривично гоњење окривљеног. У питању је *in personam* радња, односно поступак који се води против физичког лица и потребно је да у конкретном случају суд такорећи осуди имовину заједно са окривљеним. Појединац има право да у посебном судском поступку оспори заплену.
- **грађанска конфискација** – у овом случају није потребна осуђујућа пресуда јер се поступак води против саме имовине, односно у питању је *in rem* радња којом се одузима ствар која је на неки начин повезана са самим злочиним, а власник добра је у ствари треће лице. Када је у питању грађанска или цивилна конфискација појединац, пре свега власник, такође има право да судским путем докаже легалност имовине и да је заправо савесни власник добра.

¹⁰⁹ J. Simser, *Tax evasion and avoidance typologies*, мај 2008, стр. 73-74.

¹¹⁰ J. M. Scheb, J. M. Scheb II, *Criminal law – fifth edition*, University of Tennessee, 2009, стр. 164.

¹¹¹ Case *Irving v. National Provincial Bank* (1962) 2 QB 73

- **административно одузимање** – када је имовинска корист одузета, а нико не оспорава одузимање, односно заплону, ради се о административном одузимању. Имовина која се може конфисковати овим путем обухвата робу чији је увоз забрањен, испоруке контролисане материје, монете и друге ствари чија вредност не прелази 500.000 долара. Куће и друге непокретности су искључене из административне конфискације. Савезни закон намеће строге рокове и дужности обавештавања када је у питању овај начин одузимања. Уколико постоји спор око конфискације одређеног добра, одузимању мора претходити кривични или грађански поступак.

Логично следи питање где одузета имовина одлази. Заправо, одредишта су бројна па тако у званичном саопштењу ФБИ-а посебна пажња посвећена је овом одељку и може се видети да средства прикупљена конфискацијом приоритетно служе обештећењу жртава, а затим опремању установа за лечење болести зависности, финансирању програма оспособљавања за одређена занимања, програма усмереним ка превенцији дроге и криминала, изради постхумних одликовања полицајаца страдалих на дужности, помагању заштити животиња, куповини непробојних панцира и дефибрилатора, модернизацији 911 позивног центра.¹¹² У последњих неколико година поједини случајеви одузимања имовине били су медијски запажени, те се нпр. у америчкој јавности и даље говори о случају Давида Х. Брукса, оснивача и бившег извршног директора фирме DHB Industries, која је једна од водећих у производњи панцира и оклопа. Иако је сам Брукс преминуо у затвору жалећи се на осуђујућу пресуду и сам чин конфискације његове имовине која је укључивала рачуне, осигурање, луксузне аутомобиле, накит и уметнине, и све то у вредности од преко 143 милиона долара, та чињеница није омела сам поступак конфискације јер је она спроведена према самој имовини, дакле у одвојеном поступку грађанске конфискације. Новац до кога се дошло овим путем искоришћен је у највећој мери као обештећење инвеститора који су били жртве преваре. Велики износ заплене имовине обележио је и случај Цека Фрисона, који је јануара 2015. године осуђен на две године затвора јер је на „бувљој пијаци“ у сопственом власништву у граду Пагедејлу, држава Мисури, продавао копије гардеробе познатих светских брендова. Да је био у питању врло продуктиван „посао“ говори и податак да је Цеку наложено да у сврхе реституције исплати 3.506.872,17 долара, а да су му заплени и луксузни возни парк који су чинили Порше Панамера из

¹¹² Званични сајт ФБИ-а <https://www.fbi.gov/investigate/white-collar-crime/asset-forfeiture> (приступљено 15.01.2020) – појединачни случајеви одузимања имовинских вредности који следе у даљем излагању су такође преузети из овог садржаја

2012. године, Ролс Ројс Фантом из 2009. године, Цип Командер из 2007. и Ренц Ровер из 2006. године, готов новац у износу од 74.915,72 долара, као и новац са текућих рачуна у износу од 12.649,23 долара.

У Великој Британији поступак одузимања имовине регулисан је Законом о стицању имовинске користи криминалним радњама из 2002. године,¹¹³ који поделу конфискације врши на основу тога који орган је надлежан у конкретном случају. Када је у питању конфискациони поступак у ужем смислу, иницијални акт је конфискациони налог донет од стране енглеског кривичног суда (*Crown Court*), којим се осуђеном лицу одређује да исплати извесну суму новца држави у одређеном временском року или ће се у супротном спровести принудно извршење. Друга врста одузимања имовине спроводи се у прекршајним поступцима пред Магистратским судом, са правом жалбе кривичном суду, а иницијатори ових поступака су полиција или царина. У трећем случају, реч је о високом степену криминогеног деловања и надлежност припада посебном државном органу који је установљен као поступајући у свим облицима организованог криминала - *National Crime Agency*. Подаци званичних владиних агенција показују да се бележи константан раст вредности заплених добара, односно да се из године у годину заплени све више имовине. У периоду 2003/2004. године запленила је вредност од 25 милиона енглеских фунти, док је 2015/2016. године тај број достигао вртоглави износ од скоро 208 милиона фунти!¹¹⁴ Може се приметити да поједина кривична дела као што су крађа и трговина наркотицима одржавају константан тренд када је у питању имовина конфискована услед извршења ових дела, па се тако годишње заплени од 20 до 40 милиона фунти вредна имовина која је на било који начин повезана са припремањем или извршењем ових дела. Са друге стране, прање новца и превара сваке године бележе пораст када је у питању количина заплених вредности, па се тако та цифра креће од око 10 милиона фунти колико је било забележено у периоду 2003/2004. године, да би у 2015/2016. години та цифра достигла износ од око 80 милиона фунти.

Као алтернативна санкција, конфискација имовине данас је суочена са озбиљним критикама, те се неретко говори о полицијској злоупотреби закона којима је регулисана област одузимања цивилне имовине. Јавност указује на то да конфискација омогућава полицији да заплени, а затим задржи или прода било коју имовину за коју се некад и

¹¹³ Proceeds of Crime Act 2002 – Part 2 Confiscation: England and Wales <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/29/contents> (приступљено 17.01.2020)

¹¹⁴ Y. Chistyakova, D. S. Wall, S. Bonino, *The Back-Door Governance of Crime: Confiscating Criminal Assets in the UK*, European Journal on Criminal Policy and Research, септембар 2019, стр. 31.

произвољно тврди да је узрочно - последично повезана са неким преступом или злочином и то поткрепљује околношћу да често власници нису ни ухапшени ни осуђени, али аутомобили и непокретности бивају трајно одузети. Међутим, колики је значај ове мере говори и чињеница да је конфискација данас незаобилазно средство борбе против најтежих облика криминалитета. Идеја сузбијања организованог криминала и тероризма одузимањем починитељима прихода од њихових криминалних активности заузела је централно место у националним и међународним полицијским и безбедносним програмима. Конвенција УН против незаконитог промета опојних дрога и психоактивних супстанци (Бечка конвенција) из 1988. године је први глобални акт који је праће новца стеченог производњом и дистрибуцијом наркотика инкриминисао као један од најтежих међународних кривичних дела.

5.2. Санкције и мере новијег датума

Можемо приметити да су алтернативне санкције и мере о којима је до сада било речи претежно обухваћене конвенцијама и препорукама међународне заједнице, а да их је управо англосаксонско право најпре обичајно, а потом и законски регулисало и понудило остатку света као могуће решење проблема оптерећености пенитенцијарних завода. Осим што су претходно наведене санкције и мере у државама *common law* система достигле ниво традиције, многе државе европскоконтиненталног права суштински су их усвојиле као саставне делове својих пеналних система, те се слободно може закључити да су управо оне допринеле приближавању англоамеричке и континенталне казнене политике. Међутим, поред њих постоје и некустодијалне мере новијег датума чија примена је још увек потпуно или у већој мери карактеристична за англосаксонско право, а то су:

- 1) „затвор на дан“, „викенд затварање“ и „кућа на пола пута“;
- 2) кућни затвор са електронским праћењем;
- 3) казне срамоћења и
- 4) диверзионе мере и налози.

5.2.1. „Затвор на дан“, „викенд затварање“ и „кућа на пола пута“

У 21. веку опште је прихваћено становиште да затвор треба бити последња мера коју ће држава предузети приликом санкционисања понашања које није друштвено прихваћено и начин преваспитања који ће се у крајњем случају применити. Међутим, поједини облици испољавања криминалитета изискују пенилошки третман, већу меру ограничења права и слободе и ретрибутивнији приступ од претходно наведених. Равнотежу између негативних и позитивних карактеристика „затворизације“ представљају санкције које приликом свог спровођења дају увид делинквенту у то како затворски начин живота изгледа, али истовремено затварање и изоловање не спроводе у свом пуном обиму.

Разноврсни облици полузатварања познати су и последњих деценија нарочито примењиви у државама *common law*-а, које се и сматрају њиховим утемељивачима. Заједничко свим тим санкцијама јесте то што се истовремено извршавају и у затворима и на слободи. Казна краткотрајног затварања или шок затварање уобичајено се изриче уз пробацију, и траје таман толико да осуђеник буде изложен строгом затворском режиму али да не дође до негативног затворског утицаја. Дакле, осуђенику се ставља у изглед затворско окружење и ограничења којима ће бити подвргнут трајно уколико током периода пробације понови криминално деловање или не испуни неку од изречених обавеза. Како је у питању својеврсни шок за лице које раније није имало контаката са пенитенцијарним заводима, не чуди устаљени назив – **шок затварање** (енгл. *shock probation/incarceration*). U. S. Code предвиђа да шок затварању може бити подвргнуто лице које је осуђено на казну затвора у трајању од 12 до 30 месеци и уз сопствени пристанак.¹¹⁵ Законски максимум трајања ове санкције је 6 месеци и након њеног успешног истека судија ће преиначити своју одлуку, те ће осуђено лице остатак казне одслужити под дејством пробације. Доношење одлуке о шок затварању је у потпуности дискреционо право судије, и уз поштовање законских предуслова, судија ће највероватније одлучити да је изрекне ако је реч о малолетнику, првом кривичном делу учиниоца или околности случаја инсинуирају да се криминално делање неће поновити. Док шок затварање приказује уобичајене затворске услове, дотле **логори за обуку** (енгл. *correctional boot camps*) који су регулисани у оквиру истих правних норми U. S. Code-а као и шок затварање,¹¹⁶ представљају посебан режим краткотрајног затварања лица склонијих агресивнијим испадима и недисциплини. Нормативни услови изрицања

¹¹⁵ U. S. Code – Title 18. Crimes and criminal procedure – Part III. Prisons and prisoners – Chapter 303. Bureau of prisons – Section 4046. Shock incarceration program

¹¹⁶ Ibid.

и трајања су исти, разлика постоји само у степену дисциплине и начину извршења. Осуђеници бивају подвргнути строжим условима који обухватају свакодневне физичке активности идентичне онима на војној обуци, посебне психолошке третмане и спровођење додатне едукације. Ова санкција је наишла на озбиљне критике у САД јер су истраживања показала да уместо да агресија буде искорењена, осуђеници испољавају већу дозу насиља, обезвређују емоционалне квалитете и склони су рецидивизму. Са друге стране, „**викенд затварање**“ (енгл. *periodic detention/weekend imprisonment*) је у највећој мери прилагођено осуђениковом свакодневном животу. Наиме, код оваквог облика затварања осуђено лице током дана извршава своје радне и породичне обавезе, слободно се креће и битише, а затварање се спроводи током ноћи или викендом. Важно је напоменути да није у питању институт предвиђен федералним правом, већ постоји у законодавству појединих савезних држава. У савезној држави Џорџији предвиђено је да се казна затвора до 6 месеци може реализовати путем тзв. викенд затварања, што зависи од дискреционе одлуке судије,¹¹⁷ док савезно законодавство државе Онтарио предвиђа да је тзв. викенд затварање могуће уколико је изречена казна затвора у трајању до 90 дана.¹¹⁸ Када је у питању „**кућа на пола пута**“ (енгл. *halfway houses*), сам назив наговештава да се ради о неком прелазном облику. Психолошка истраживања показала су да је осуђено лице најосетљивије у периоду изласка из затвора и поновног интегрисања у друштвену заједницу. У том тренутку настаје преломни период током ког ће лице одлучити или да крене законски и морално прихватљивим путем или да се поново ода криминалитету. Из тог разлога U. S. Code предвиђа институт „куће на пола пута“ који представља фазу пре безусловног отпуста након одслужене казне.¹¹⁹ Суд приликом изрицања казне за кривично дело или прекршај може као део казне да одреди да се након извршења казне затвора осуђеник подвргне посебном надзору у виду тзв. куће на пола пута. Ова мера може бити факултативног или обавезног карактера, што је случај са насиљем у породици. Сама мера може трајати од годину дана до 5 година. Осуђеници се дакле и након одслужене казне затвора налазе под извесним надзором и контролом, а предвиђени третмани помажу им у превазилажењу сопствених потешкоћа и прилагођавању другим људима.

¹¹⁷ Georgia Code 2010 - Title 17 Criminal procedure – Chapter 10 Sentence and punishment – Article 1 Procedure for sentencing and imposition of punishment § 17 – 10 - 3 – Punishment for misdemeanors generally

¹¹⁸ LawFacts, A legal information resource from Legal Aid Ontario, <http://lawfacts.ca/node/66> (приступљено 19.01.2020)

¹¹⁹ U. S. Code – Title 18. Crimes and Criminal Procedure – Section 3583 Inclusion of a term of supervised release after imprisonment

Осим пружања психолошке помоћи, лечењу болести зависности, унапређењу друштвених и моралних квалитета, њима се пружа и новчана и стамбена помоћ.

5.2.2. Кућни затвор са електронским праћењем

Институт који је познат и у нашем кривичном правосуђу јесте кућни затвор. Кућни затвор (енгл. *house arrest with or without electronic monitoring, home confinement*) није посебна врста казне лишења слободе већ је модалитет извршења казне затвора, па је као такав институт регулисан у оквиру дела U. S. Code-а којим су обухваћене одредбе о уређењу казне затвора.¹²⁰ U. S. Code предвиђа да осуђеник остаје у кућном затвору све док не одслужи најмање 85% изречене казне затвора, а онда се остатак казне може преиначити пробацијом. Препуштено је јурисдикцији на нивоу савезних држава да ближе уређују услове изрицања ове санкције. Савезна држава Џорџија предвиђа могућност служења казне затвора у кућним просторијама уз обавезан електронски надзор уколико осуђеник нема кривични досије и у претходних 5 година није терећен за кривична дела силовање, злостављање детета, крађу, производњу и дистрибуцију психоактивних супстанци и проузроковање саобраћајне несреће са смртним исходом, као и да није тешко болестан.¹²¹ Са друге стране, законодавство савезне државе Делавер одређује да санкцију кућног затвора може служити лице које је проглашено кривим за ненасилно кривично дело, али према околностима самог начина извршења или особинама личности не испуњава услове за изрицање пробације, док је други услов тај да кривично дело није извршено током трајања периода пробације.¹²² Кућни затвор се уместо у затвору извршава у просторијама у којима осуђени станује. Она суштински, иако неформално, за осуђено лице представља посебну казну лишења слободе из разлога што мења њен начин и место извршења. Своје место становања осуђени може напустити само у тачно законом предвиђеним околностима (нпр. због пружања нужне медицинске помоћи, због одазивања на позив државног органа или одласка на заказано рочиште, због одласка на полагање испита, итд.), међутим чешћи су мање рестриктивни начини извршења ове санкције, те се окривљеном дозвољава редован одлазак на посао, посећивање верских служби и адвоката, а уз претходну изричиту дозволу у тачно

¹²⁰ U. S. Code – Title 18. Crimes and Criminal Procedure – Part II. Criminal procedure – Chapter 229. Postsentence administration – Subchapter C. Imprisonment - Section 3624 Release of a prisoner

¹²¹ Georgia Code 2010 – Title 42 Penal institutions – Chapter 1 General provisions – Article 1 Inmate policies

¹²² Delaware Code 2017 – Title 11 Crimes and criminal procedure – Chapter 43 Sentencing, probation, parole and pardons – Subchapter IX House Arrest – Section 4393 Requirements for participation

одређеном тренутку лице може отићи и у редовну набавку хране и одеће. Често се лицу дозвољавају и посете блиских људи. Међутим, као што је већ наговештено, за озбиљније преступе суд изриче строже издржавање ове санкције, те се може забранити излазак из стана током вечерњих сати, а преступнику се може наложити и да током трајања ове санкције уопште не напушта стан осим када су у питању лекарски третмани и појављивање на суду. Ограничење изрицања ове санкције односи се на лица која су осуђена за кривична дела против брака и породице, а живе са оштећеним у истом домаћинству. Кућни затвор може се извршити уз електронски надзор или без њега.

Још у 17. веку суд је Галилеу након одржаног суђења 1633. године изрекао казну кућног затвора¹²³ и премда је ова санкција често коришћена, била је у ствари резервисана за политичке лидере свргнуте са власти након државних удара, те уколико не би били погубљени, изрицало би им се кућно заточеништво. Када су у питању уобичајени преступници, ова мера није била често изрицана.

У Сједињеним Америчким Државама кућни затвор није наишао на широку афирмацију кривичног правосуђа све до 20. века, када је појава нових и посебно дизајнираних уређаја за електронско праћење омогућила једноставније руковођење овом санкцијом од стране државних органа. Иако је Бостон врло брзо усвојио кућни затвор као адекватну алтернативу казни затвора, прва пресуда која се односила на казну кућног затвора са електронском наруквицом донета је 1983. године. Премда су првенствено у примени биле наруквице са електронским праћењем које су биле лако видљиве, лице је било јавно инкриминисано што је често доводило до тога да остане без запослења, чиме је једна од предности ове санкције доведена у питање. Тај проблем је убрзо превазиђен тиме што су наруквице замењене наногицама, те је лице могло потпуно нормално да функционише без бојазни да ће свако знати да служи казну кућног затвора. Електронски сензор који се инсталира око глежња учиниоца емитује сигнал ка базној станици која је повезана са канцеларијом задуженом за извршење алтернативних санкција, као и са полицијском станицом. Ако се преступник удаљи од свог дома више него што му је пресудом дозвољено или уколико покуша да уклони сензор са свог глежња, службеник ће или позивом или изласком на терен утврдити где се лице налази. Уколико је реч о озбиљном и неоправданом кршењу налога суда, учинилац ће бити ухапшен и спроведен у затвор на даље служење казне. У савезној држави Џорџији се неовлашћено уклањање сензора санкционише казном затвора и до 5 година.

¹²³ Article *Galileo is convicted of heresy*, History.com Editors, новембар 2019 <https://www.history.com/this-day-in-history/galileo-is-convicted-of-heresy> (приступљено 20.01.2020)

Електронски надзор, чести контакти са пробацијским службеником и контроле полицијских службеника омогућују сигурно окружење учиниоца које неће подстицати на понављање криминалног делања.

Оно што је занимљиво када је санкција кућног затвора у питању јесте да учинилац у потпуности или делимично сноси трошкове извршења. Плаћање се врши на недељном или месечном нивоу и у неким државама трошак је исти за све учиниоце, те се креће од 5 до 25 долара на дан, док је у неким државама плаћање условљено платежном моћи преступника. Да пропусти у плаћању повлаче за собом озбиљне последице, говори и податак да у савезној држави Кентаки уколико лице касни 3 дана са исплатом, може бити послато у затвор. Критичари истичу да је ова околност доказ да је санкција кућног затвора са електронским праћењем предодоређена само за оне са дубљим џепом, те да не чуди што су управо државни моћници, политичари, проблематични глумци и певачи они који „плате“ да не оду у затвор.

Као озбиљан недостатак ове санкције, односно самог електронског уређаја наводи се околност да многи лекарски прегледи као што су ултразвук, рендген, мамографија итд. не могу бити одрађени док је наногица причвршћена за глежањ учиниоца. Са друге стране, многе савезне државе немају јасно дефинисане одредбе када је у питању уклањање наногице у хитним случајевима, па тако наилазимо на пример савезне државе Калифорније у којој се чак и операције и хируршке интервенције морају реализовати са прикљученом наногицом. Критике постоје и када је у питању батерија уређаја која се испразни на дневном нивоу, а некада је и врло непоуздана те се може десити да се искључи одједном без упозорења, те диктира организацију лица које се уколико у том тренутку није код куће, мора одмах вратити како би оспособило батерију. Такође, за разлику од регуларне казне затвора код које постоји могућност превременог изласка услед доброг владања, кућни затвор се мора извршити у свом пуном обиму.

5.2.3. Казне срамоћења

Казне срамоћења осмишљене су у циљу стигматизације осуђеног преступника, а јавности се предочава природа извршеног кривичног дела. Када лице учини кривично дело, оно нарушава хармоничан однос у друштвеној заједници, те би га требало посрамити и обешчастити тако да оно само увиди да је учинило нешто друштвено

неприхватљиво и да то не понови. Иако U. S. Code не предвиђа ову врсту алтернативних санкција, чак би се могло говорити о њиховој супротности са гаранцијом права на људско достојанство, поједина савезна законодавства познају казне срамоћења (енгл. *shame sanction, humiliation sanction*). Овај вид алтернативног санкционисања може се поделити у 4 подгрупе:

- јавно жигосање (енгл. *stigmatizing publicity*) – циљ који се жели постићи изрицањем ових мера јесте јавно објављивање статуса починиоца путем МАС медија. У појединим јурисдикцијама лични подаци учиниоца чине се доступним јавности путем локалних дневних новина или телевизијских канала, а негде чак и на билбордима.¹²⁴ Овај вид санкционисања нарочито је карактеристичан за кривична дела проституције;
- стигматизација у ужем смислу (енгл. *literal stigmatization*) – као што сам назив каже, ради се о обележавању учиниоца знацима и симболима који ће га подвргнути руглу. Поједине судије налагале су кривцима да носе мајице на којима је упечатљиво исписано њихово дело, а други су пак морали да носе наруквице јарких боја на којима је саркастично и укратко написано шта су учинили.¹²⁵ Осим „маркирања“ самих учиниоца, код појединих кривичних дела бивају обележене и њихове ствари, па су тако због вожње под дејством алкохола налепницама обележени браници аутомобила учиниоца, док је код сексуалних деликата карактеристично постављање знакова у дворишту куће учиниоца који препоручују избегавање;¹²⁶
- самопонижење (енгл. *self-debasement*) - подразумева ритуале и церемоније које учиниоца излажу јавној срамоти, па тако бива осуђен на стајање на јавним местима са натписом у рукама.¹²⁷ Поједине судије дозвољавале су оштећенима да се погрдним именима и увредама обрате кривцу, док су у неким случајевима могли и да из куће осуђеног за кривично дело крађе изнесу неку ствар по сопственом нахођењу;¹²⁸
- покајање (енгл. *contrition*) – јавља се у два облика:
 - у првом случају, кривац је дужан да јавно објави пресуду о свом трошку, при чему је обавезан да детаљно опише кривично дело које је учинио и јавно се извини због

¹²⁴ M. Nussbaum, *Hiding from Humanity: Shame, Disgust and the Law*, Princeton University Press, 2004, стр. 120-123.

¹²⁵ Jacobs and Larrauri, *Are criminal convictions a public matter? The USA and Spain, Punishment and Society*, 14(1), 2012, стр. 211-218.

¹²⁶ New Jersey's "Megan's Law" - Registration and Community Notification Laws. N.J. STAT ANN. §§ 2C 7-1 to -11 (West 1995 & Supp. 1997)

¹²⁷ N. Walker, *Punishment, Danger, and Stigma: The Morality of Criminal Justice*, Oxford University Press, 1980, стр. 102–103.

¹²⁸ Ibid.

штете која је његовим делом настала; треба напоменути да искреност кривчевог кајања није релевантна;¹²⁹

- код другог облика ове врсте санкција битан је сам чин извињења; тако, у држави Мериленд кривац мора клекнути и на коленима замолити оштећеног за опроштај, а од казне је ослобођен само ако своју жртву убеди да је његово жаљење искрено;¹³⁰ ова врста санкције претежно се примењује када починиоца и оштећеног повезују породични, родбински или други блиски односи.

На америчком континенту сви облици овог начина санкционисања наишли су на широку примену правосудних органа, као и на претежну афирмацију јавности. Осим што не представљају оптерећење буџетских средстава, њихов циљ је потенцирање бруке и стида када учинилац схвати да је „пао у очима“ особа које и сам цени и поштује. Тај осећај ниже вредности је главни иницијатор да штетник своје будуће делање усклади друштвеним нормама. Међутим, свакако се поставља питање у којој мери је овај вид санкционисања етичан и у служби ресоцијализације осуђеника.

5.2.4. Диверзионе мере и налози

Диверзија (енгл. *diversion program*) је алтернативна санкција којом руководи сама полицијска служба. Органима реда и мира U. S. Code је дозволио да када су у питању примарни учиниоци прекршаја или багателних кривичних дела, лице подвргну индивидуалном диверзионом програму којим се избегава вођење кривичног поступка и кажњавање, чак и кривична евиденција, али је оно дужно да преузме неки вид одговорности за своје поступке.¹³¹ Осим тога, поједини диверзиони програми су посебно прилагођени лицима ометеним у развоју.

Парапепална политика указала је на то да учиниоцу лакшег кривичног дела који је исказао кајање треба најпре изрећи одговарајућу диверзиону меру како би се избегло кажњавање, а околности везане за личност учиниоца и начин, односно прилике у којима је дело извршено чине вероватним да ће упозорење довољно утицати на учиниоца да више не врши кривична дела. Према U. S. Code-у диверзионим

¹²⁹ К.Е. Knobelsdorff, *Choosing Between Public Humiliation and Jail*, Washington DC, 1987, стр. 184.

¹³⁰ Tadros, *The Ends of Harm: The Moral Foundations of the Criminal Law*, Oxford University Press, 2011, стр. 91.

¹³¹ U. S. Code – Title 34. Crime control and law enforcement – Subtitle I. Comprehensive Acts – Chapter 101. Justice system improvement – Subchapter XXXIII- Adult and juvenile collaboration program grants – Section 10651. Adult and juvenile collaboration programs

програмима никако не могу бити подвргнута лица против којих је вођен поступак или су раније осуђивана због кривичних дела против полне слободе, злостављања деце, убиства или покушаја убиства. Диверзиони налог је својеврсни „жути картон“ полицијског службеника који не доводи до ограничавања права и слобода учиниоца, већ је само упозорење да више не почини кривично дело. Његова криминално – политичка улога је у томе што на учиниоца утиче васпитно и психолошко – педагошки. Он би, такође, требало да садржи елементе етикетирања, одговарајућег срамоћења које изазива тренутни шок и који ће имати одговарајуће и сврсисходно продужено дејство. Иако учинилац неће бити кажњен, треба му изричито и јасно ставити до знања да је његов акт морално и законски неприхватљив, те да ће ако понови криминално делање засигурно бити строже санкционисан. Диверзиони облик санкционисања намењен је најлакшим облицима криминалитета, примарним делинквентима, учиниоцима лаких или багателних кривичних дела, онима који су дело извршили сплетом животних околности, у афекту, непромишљено.

Иако га спроводи полицијска служба, диверзиони програм је креација државне законодавне власти и услови и начин његовог спровођења регулисани су законом, те нема места произвољности. Постоје два система извршења ове алтернативне мере:

- према првом, делинквент се одмах упућује на стручно саветовање, независно од признања кривице;
- према другом систему, преузимање одговорности и формално признање кривице су основни услови, а изрицање казне је суспендовано јер се учиниоцу пружа могућност да покаже савесност и одлучност у извршењу диверзионе мере, те се по њеном успешном окончању из казнене евиденције брише податак о кривици за конкретно дело. Дакле, долази до прекида судског поступка током периода извршења диверзионе мере, те се по њеном успешном окончању предмет одбацује пред судом.¹³² Уколико је пак извршење било неуспешно, кривични поступак ће попримити своју регуларну и уобичајену форму.

Диверзиони програми могу трајати од 6 месеци до годину дана ако је у питању прекршај, док се код кривичних дела тај период креће од годину до две. Код овог начина алтернативног санкционисања акценат је на стручном саветовању, лекарским третманима и корекцији понашања. Лице похађа часове и стручно се оспособљава, може се одредити и учествовање у индивидуалној или групној терапији, саветовању

¹³² S. J. Berman, *Diversion Programs*, Legal encyclopedia, <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/diversion-programs.html> (приступљено 20.01.2020)

или превенцији, а некада ће бити дужно да обави који сат друштвено корисног рада, надокнади штету жртви или плати новчану казну. Као што је то случај са казном кућног затвора са електронским праћењем, тако је и код спровођења диверзионог програма лице дужно да плати одређену накнаду суду и/или рехабилитационом центру.

У Великој Британији диверзионим програмима је дата предност када су у питању ментално ометени или заостали извршиоци, док је у Сједињеним Америчким Државама поље примене далеко шире и прихваћеније. Међутим, заједничко обема државама је то што су диверзионим програмима обухваћени и малолетни преступници. У савезној држави Флориди постоје и посебно прилагођени програми када се на страни извршиоца јавља ратни ветеран.¹³³

¹³³ Office of the State Attorney, *Diversion programs*, 23.05.2017.

VI ЗАКЉУЧАК

Прво и основно питање је да ли затвор може да смањи број кривичних дела, а друштвену заједницу заштити од штете и опасности? Да ли смештање у затвор пружа реално убеђење да смо безбрижнији и сигурнији, а друштвене вредности адекватно обезбеђене? Ако је веровати истраживањима ове теме, повезаност између стопе криминала у држави и броја изречених казни затвора је заправо незнатна. Наиме, свеобухватна студија која је размотрила статистичку условљеност стопе криминалитета и стопе лишења слободе, користећи статистичке податке ОУН о укупном евидентираном криминалитету у 44 земље и за 10 кривичних дела у ЕУ, као и сам утицај криминалитета на лишење слободе посредством статистичких података о осуђујућим пресудама из истраживања ОУН и Европске књиге извора, дошла је до закључка да се трендови примене казне затвора и трендови криминалитета могу разликовати без очигледног константног обрасца, односно да повећани број лица лишених слободе и изречених казни затвора не доводи до истовременог смањења стопе криминалитета.¹³⁴ Узимајући у обзир да затворску популацију чине како ситни криминалци, случајни или ситуациони починиоци кривичних дела, млади људи који потичу из расформираних породица, злостављане жене, делинквенти зависни од алкохола и психоактивних супстанци тако и лица која су својим незаконитим радњама већ дубоко зашла у криминал, схватамо да услед њиховог мешања и ширења тзв. криминалне заразе моралне вредности осуђеника које су постојале пре одласка у затвор и које су умањивале могућност његовог поновног упуштања у незаконито поступање, у затвору губе на интензитету због тешких животних услова које он намеће и непосредног контакта са најтежим криминалцима.¹³⁵ Смештање у истом затвореном простору оних који су испољили висок степен бруталности и антисоцијалног понашања заједно са онима који не представљају значајнију опасност за друштво води даљем погоршању ствари. Како очекивати да ће се истим приступом и третманом обе категорије лица успешно интегрисати у друштво и да ће процес ресоцијализације бити успешно обављен када су у очигледном проблему и сами затвореници и затворско

¹³⁴ Т. Larri-Serrala, *Узроци пренасељености затвора*, Рад за Радионицу о стратегијама за смањење пренасељености казнено-поправних завода, Дванаести конгрес Уједињених нација о превенцији криминала и кривичном правосуђу (Салвадор, Бразил, 12-19. април 2010), цитиран у Приручнику о стратегијама за смањење пренасељености затвора, UNODC (нацрт), стр. 19.

¹³⁵ Б. Беговић, *Затворска популација и криминал: постоји ли узрочно-последична веза?*, Правни факултет Универзитета у Београду, мај 2013, стр. 88.

особље? У условима пренатрпаности сарадња је немогућа, затворски простор је тешко одржавати и то је врло скуп посао.

На глобалном нивоу међународно удружење невладиних организација чији је циљ реформа казног правосуђа - *Penal reform international* (у даљем тексту PRI) промовише и подстиче кажњавање које представља алтернативу затворским казнама. Осим што је циљ ове организације подизање свести о корисности незатворских казни, она сама нуди мноштво програма, предлога и мера који би могли бити адекватни супститути. Кроз едукацију и активан рад са политичким представницима и органима надлежним за спровођење алтернативних санкција, PRI олакшава њихово увођење и примену. Пажљивом анализом предлога и препорука међународне заједнице увиђамо да се пенални и парапенални системи на глобалном и појединачном нивоу базирају на алтернативним решењима које су понудиле англосаксонске државе. Сједињене Америчке Државе и Велика Британија зачеле су нов правац у казној политици чији је циљ изрицање казне затвора само онда када околности случаја и психолошко - социјални аспект учиниоца прекршаја или кривичног дела искажу висок ниво криминолошке и антисоцијалне побуде. Комплексност казног система ових држава огледа се у чињеници да свака санкција и мера имају своје подоблике, чиме је учињен велики корак напред ка реалном остварењу императивне специјалне превенције што омогућава да се сваком делинквенту приступи индивидуално и прилагођено. На тај начин би се узроци и последице криминалног делања ефектније искоренили и предупредили.

С обзиром да свакодневни живот прате нова открића како на плану природних, тако и на плану друштвених наука, можемо приметити да државе англосаксонског правног система вековима иду у корак са временом и не дозвољавају да нормативни сегмент битисања каска нити назадуге. Људи ће увек иступати ван законских оквира, али друштвена реакција мора бити динамична како би се константно тежило бољитку, сигурности и смањењу криминалног деловања. Посматрајући са стране можемо слободно рећи да су на том путу англосаксонске државе одрадиле тежи део посла јер су уочиле проблем, пронашле решења и анализирале њихову учинковитост. Да је „затворизација“ достигла ниво глобалног проблема са којим се суочавају скоро све државе савременог доба, у то нема дилеме, међутим докле се стигло са решавањем тог проблема? Премда су САД и Велика Британија многољудне и мултинационалне државе и да је много супротстављених интереса на њиховим територијама, реално гледано никада се неће говорити о потпуном сузбијању криминалитета, али се аргументовано може причати о озбиљности и доследности у борби ових држава против свих облика

криминала. Како је међународна заједница очигледно учила на примеру ових држава, зашто и ми не бисмо размотрили прилагођену инкорпорацију појединих алтернативних санкција и мера у домаћем законодавству? Да би то било могуће, најпре морамо дефинисати проблеме са којима се наша држава суочава када је у питању увођење и спровођење некустодијалних мера и заједничким напором легислативе, управе, судства и јавности пронаћи решење.

Наш Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера овластио је Повереничку службу за послове извршења алтернативних санкција.¹³⁶ У питању је тело које постоји у интересу државе и лица над којима се надзор врши. Осим што канцеларије Повереничке службе непосредно прате извршење обавеза и сарађују са правосудним органима у том циљу, повереници помажу при решавању проблема лица која су под њиховим надзором, помажу им у проналажењу смештаја и запослења, а у будућности и налажења бољих решења у проблематичним ситуацијама. 2017. год. спроведено је научно истраживање које се тичало ефеката алтернативних санкција и мера из угла Повереничке службе, а ближи увид пружио је обављен директан разговор са повереницима за извршење алтернативних санкција у Нишу крајем минуле 2019. године. Иако је разговор био крајње пријатан и омогућио сазнања о практичним аспектима извршења ових санкција, нисам могла да не приметим да је само троје људи задужено за целокупан нишавски округ, од чега су двоје у том тренутку били стационирани у канцеларији, док је трећа повереница била на терену. Дакле, троје људи обавља практичан рад који се тиче надзора, саветодавне делатности, предузимања конкретних мера како би рад са осуђеницима био координисан и ефикасан, а такође су задужени за административни део посла. Треба напоменути да је у нашој држави предвиђено 8 алтернативних санкција и мера (казна кућног затвора, казна рада у јавном интересу, условна осуда са заштитним надзором, мера забране напуштања просторија у којима осуђени станује, условни отпуст са или без електронског праћења и мере одређене уз условни отпуст, пружање помоћи лицу после извршења казне затвора, примена посебних мера за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе малолетних лица и извршење обавеза према одлуци јавног тужиоца на основу начела опортунитета) и да су у сваком тренутку повереници истовремено одговорни за извршење сваке од ових санкција и мера. На територији Републике Србије у овом тренутку запослено је 20 повереника којима у раду помаже 30-ак затворских

¹³⁶ Чл. 3 ст. 1 Закона о извршењу ванзаводских санкција и мера („Сл. гласник РС“, бр. 55/2014 и 87/2018)

службеника чија је примарна дужност рад за затворском популацијом. Осим мања радне снаге, као један од највећих недостатака и камен спотицања у овој области наведени су акти који су само делимично јасни јер постоје непрецизности и практичне ситуације које превазилазе законски оквир. Повереници оцењују да судска пракса није уједначена и да иста приметно зависи од сензибилитета и знања судија о ванзаводским санкцијама. Тачно је да осим корелације пресуда – извршење, односно судија – повереник постоји и међусобни однос информисања и консултовања пре доношења пресуде, те се 10-ак младих судија нишких судова повремено заинтересује за могућност извршења казне рада у јавном интересу. Ипак, повереници су сагласни у томе да тренд благог повећања изрицања алтернативних санкција и мера постоји, чему у прилог иду и званични статистички подаци на нивоу републике.¹³⁷ Ако посматрамо 2016. годину, у Србији је изречено укупно 9.419 казни затвора, која се налази на другом месту по учесталости изрицања кривичних санкција, одмах након условне осуде која је изречена у 17.541 предмету. Новчана казна налази се на трећем месту са 2.581 изрицањем од стране суда. У кућном затвору 2016. године налазило се 1.858 осуђеника, судска опомена изречена је 676 пута, а рад у јавном интересу 329 пута. Подаци за 2017. годину кажу да су и даље условна осуда (17.948 случајева), казна затвора (8.220 случајева) и новчана казна (2.731 случај) најчешће изричане кривичне санкције, али се кућни затвор приближио новчаној казни са својих 2.122 изрицања. Ове године приметан је и дупло мањи број судских опомена, којих је било свега 302. Приметно је и опадање ослобођења од казне, којих је 2016. године било 72, а наредне године 46. Васпитне мере су такође забележиле блажи пад, па је тако 2016. године било изречено 47 васпитних мера, а 2017. године 38 васпитних мера. Са друге стране, блажи пораст бележи рад у јавном интересу, те је 2017. године изречен у 348 случајева. 2018. године приметно је да скоро све кривичне санкције бележе пад, али то је резултат мањег броја осуда на територији Србије, којих је 2018. године било укупно 29.750 (2016. године било је 32.525 осуда, а 2017. године 31.759 осуда). Стање је непромењено када је у питању позиција кривичних санкција по учесталости изрицања, па је тако условна осуда и даље на првом месту (16.880 случајева), казна затвора на другом месту (7.408 случајева), а новчана казна на трећем (2.628 случајева). Следи кућни затвор који је повећао број изрицања у односу на претходну годину (2.205 случајева), судска опомена наставља пад, те је 2018. године изречена у 252 судска предмета, док је рад у јавном интересу

¹³⁷ Републички Завод за статистику, саопштење број 194 - Пунолетни учиниоци кривичних дела, 2018.

изречен у 275 судских предмета. Васпитне мере бележе пораст у односу на претходну годину, те је изречено укупно 56 васпитних мера током 2018. године. Ослобођених од казне је 46-оро, што је једнако претходној години. На територији Ниша се у овом тренутку спроводе 353 казне рада у јавном интересу и повереници закључују да је у досадашњој пракси само око 5% ових казни остало неизвршено, како због смрти осуђеног, тако и због незаинтересованости осуђеног да казну одслужи. Да је евидентан пораст изрицања ове алтернативне санкције говори и податак да је у периоду 2011/2012. године било тек 20-ак њених извршења. Иако се ради о физички лакшим пословима, битно је напоменути да пре спровођења казне рада у јавном интересу повереник најпре упознаје осуђеника и сам начин реализације ове санкције предодређује његовој личности и општем здравственом стању. Прва асоцијација на рад у јавном интересу јесте рад у комуналним предузећима, али истина је да се ова санкција извршава и у установама социјалне заштите, геронтолошким заводима, месним заједницама, а када су у питању делинквенти са вишим степеном образовања, повереник ће одредити извршење у народној библиотеци или позоришту. Приликом спровођења рада у јавном интересу, повереник ће лице обилазити на радном месту, а одржаваће и сталан контакт са послодавцем. У нашој држави приватни сектор није опција када је ова санкција у питању. За разлику од англосаксонског права у коме је друштвено корисни рад уз новчану казну најчешће изрицана алтернативна санкција, у нашој држави најчесталија је условна осуда, док на другом месту по броју изрицања новчана казна и казна кућног затвора бележе тенденцију међусобног приближавања из године у годину. Док је на територији Србије у овом тренутку на снази око 3.500 казни кућног затвора, у Нишу 3 повереника релизују чак 450 пресуда! За две године дуплирано је изрицање ове санкције, те су нишки повереници 2017. године имали мање посла са извршењем казне кућног затвора, односно тада је у спровођењу било око 220 казни ове врсте. Како је ту доста обавеза око папирологије, али и на терену где се прати поштовање забране напуштања дома од стране осуђеника, нешто у сваком тренутку трпи. Оно што је занимљиво јесте податак да у Нишу казна кућног затвора се најчешће изриче због неисплаћивања алиментације. Међутим, ако питате поверенике која је алтернативна санкција према њиховом мишљењу најпотпунија, одговор ће ипак бити условна осуда са заштитиним надзором. Приликом спровођења ове санкције повереник има могућност да ближе упозна личност осуђеника, његове психолошке и социјалне прилике, а његова овлашћења тичу се предузимања свих мера које би побољшале квалитет живота осуђеника, те се лице усмерава ка образовању, стручном

оспособљавању, запослењу, нези менталног и општег здравља, приближавању породици и моралним вредностима. Иако би се ова алтернативна санкција могла назвати свеобухватном, од отварања повереничке канцеларије у Нишу 2009. године до данас она је извршена само 14 пута, од чега је само 4 осуђеника успешно реализовало ову санкцију и променило живот на боље, док је у осталим случајевима условна осуда са заштитним надзором преиначена у казну затвора. Док неке алтернативне санкције бележе пораст у изрицању и извршењу, неке су претрпеле драстичан пад. 2014. године када је установљено начело опортунитета, у Нишу, Алексинцу и Пироту у првих 6 месеци донето је приближно 900 наредби којима је у преткривичном поступку осумњиченима одређено извршење обавеза према одлуци јавног тужиоца, за чије спровођење и надзор је тада био задужен само 1 повереник! Данас у канцеларији у Нишу не постоји ниједно извршење те врсте. Условна осуда са заштитним надзором бележи идентично стање. У периоду од 2012. до 2014. године спроведено је 11 ових санкција, док од 2014. године није извршена нити једна условна осуда са заштитним надзором у Нишу и околини.

Закључујемо да у Републици Србији још увек влада дубока незаинтересованост јавности и правосуђа за алтернативним решавањем кривичних поступака и да је домаћа пенална политика осиромашена и радије опредељена конвенционалним казнама. Одговор на питање зашто би требало да се залажемо за примену алтернативних санкција и мера свакако ће најбоље дати управо они који су задужени за њихово спровођење. Предности су бројне и свака говори за себе:

- пре свега, смањује се друштвена стигматизација осуђених – људска права заштићена су у већој мери него што је то случај са конвенционалним казнама; осуђени остаје у својој породици и социјалном окружењу, те може наставити и своје радно ангажовање или школовање; врло често шира околина није ни упозната са тим да осуђеник извршава санкцију те не долази до негативног етикетирања;
- један од главних разлога увођења алтернативних санкција и мера је истовремено и једна од битнијих њихових предности, а то је избегавање негативних ефеката затвора – изостају психичке последице боравка у затвору које настају због одвајања од породице, сталног страха за своју безбедност и несигурности;
- утицај на осуђеног да се више не креће на местима и окружењима на којима постоји опасност од појачаног инкриминишућег деловања – лице је под надзором и заштитом Повереничке службе;

- остварује се друштвени интерес у виду смањења затворске популације и новчаних издатака неопходних за спровођење казне затвора;
- јавна предузећа и установе могу уштедети велику суму новца ангажовањем осуђених у извршењу мере рада у јавном интересу;
- друштвена заједница добија активнију улогу у процесу ресоцијализације и поновног прихватања, чиме се утиче и на социјалне факторе криминалитета.

Дакле, на крају можемо рећи да алтернативне санкције и мере имају вишеструке позитивне ефекте како на осуђено лице тако и на друштво у целини, те их треба што чешће примењивати, а затвору прибећи само онда када осуђено лице упркос напору друштва да га прихвати и „поправи“, остаје доследно свом антисоцијалном и криминалном деловању.

ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

- BBC news (мај 2018). *Inside one of the most overcrowded jails*, приступљено 03.03.2020 <https://www.bbc.com/news/av/world-asia-43970846/inside-one-of-the-most-overcrowded-jails>
- Bejtja, S. Bejtja, D. (2014). Private Property Issues on Eastern Europe in Restitution and Compensation Problems, *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, стр. 43.
- Benitez, C. T. McNiel, D. E. Binder, R. L. (2017). Do Protection Orders Protect?, *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, vol. 38, number 3, стр. 376-378.
- Berman, S. J. (2014). *Diversion Programs*, Legal encyclopedia, приступљено 20.01.2020 <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/diversion-programs.html>
- Bewley-Taylor, R. D. Nougier, M. (2018). *Measuring the 'world drug problem': ARQ Revision. Beyond traditional indicators?*, Global Drug Policy Observatory Working Paper, стр. 21.
- Bondenson, U. (1989). *Prisoners in prison Societies*, New Brunswick
- Brief, I. (2019). *U.S. State Policy – Probation and Parole Systems Marked by High Stakes, Missed Opportunities*, Trust magazine, стр. 41.
- Bright, C. (2018). Tutorial: Intro to Restorative Justice – Community Service, *Prison Fellowship International, USA*, стр. 20.
- Bright, C. *Tutorial: Intro to Restorative Justice*, A Program of Prison Fellowship International, приступљено 16.01.2020 <http://restorativejustice.org/restorative-justice/about-restorative-justice/tutorial-intro-to-restorative-justice/#sthash.sBvtTSLq.L03bEUqI.dpbs>
- Brown, H. (2018). £60 fine for each parent if child late for school, *Made for mums*, стр. 3.
- Burnside, J. Baker, N. (1994). *Relational Justice: Repairing the Breach*, Winchester
- Cavadino, M. (2013). *The Penal System*, Washington DC
- Chistyakova, Y. Wall, D. S. Bonino, S. (2019). *The Back-Door Governance of Crime: Confiscating Criminal Assets in the UK*, *European Journal on Criminal Policy and Research*, стр. 31.
- Feldman, D. (1988). The King's Peace, the Royal Prerogative and Public Order: The Roots and Early Development of Binding over Powers, *Cambridge Law Journal*, стр. 103-106.
- Fleming, E. (2016). *Cancellation of Motor Insurance Policy arising out of Drunken Driving Conviction*, Fleming and Barrett Bandon Solicitors
- Fon List, F. (1902). *Немачко кривично право* (превод с немачког), Државна штампарија Краљевине Србије, Београд
- Friedman, Gary M. (1983). *The West German Day - Fine System: A Possibility for the United States?*, *The University of Chicago Law Review*
- Garland, D. (1988). The limits of the sovereign state: Strategies of crime control in contemporary society, *The British Journal of Criminology*, Oxford University Press, стр. 68.
- Grantham, R. Rickett, C. E. F. (2000). *Enrichment and Restitution in New Zealand*, Hart Publishing New Zealand
- Grünhut, M. (1958). New Projects for Probation in France and Belgium, *The British Journal of Delinquency*, vol. 8, no. 3, стр. 219-222.
- Haney, C. (2001). *The Psychological Impact of Incarceration: Implications for Post-Prison Adjustment*, Santa Cruz

- Harris, R. J. Wing Lo, T. (2001). *Community Service: Its Use in Criminal Justice*, SAGE journals, стр. 48.
- Harrison, G. (2018). This is why you could be fined £2,500 for CRYING in your own home, *TheSun*, стр. 15.
- Henrichson C. Delaney, R. (2012). *The Price of Prisons: What Incarceration Costs Taxpayers*, Vera Institute of Justice, стр. 221-237.
- Jacobs and Larrauri, (2012). *Are criminal convictions a public matter? The USA and Spain*, *Punishment and Society*, 14(1)
- Katel, P. (2011). *Downsizing prisons*, CQ Press Library
- Kazemian L. Andersson, C. (2012). *Reliability and validity of cross - national homicide data: a comparison of UN and WHO data*, *International journal of comparative and applied criminal justice*, стр. 45-76.
- Knobelsdorff, K.E. (1987). *Choosing Between Public Humiliation and Jail*, Washington DC
- Knowledge Base - *Supervision in the community (after release from prison and on probation or community order)*, The Information Hub portal, приступљено 17.01.2020 <https://hub.unlock.org.uk/knowledgebase/supervision-in-the-community-after-release-from-prison-and-on-probation-or-community-order/>
- Lappi-Seppala, T. (2010). *Узроци пренасељености затвора*, Рад за Радионицу о стратегијама за смањење пренасељености казнено-поправних завода, Дванаести конгрес Уједињених нација о превенцији криминала и кривичном правосуђу, Салвадор, Бразил, цитиран у Приручнику о стратегијама за смањење пренасељености затвора, UNODC (нацрт)
- Lombroso, C. (1911). *Crime, Its Causes and Remedies* (Classic Reprint) - tr. by Henry P. Horton, Boston
- McNeill, F. (2012). *Scientific recommendations in D. Flore, S. Bosly, A. Honhon and J. Maggio (eds) Probation Measures and Alternative Sanctions in the European Union*, Cambridge
- NIH MedlinePlus magazine's publication (2009). *PTSD: A Growing Epidemic*, стр. 12.
- Nussbaum, M. (2004). *Hiding from Humanity: Shame, Disgust and the Law*, Princeton University Press
- Panzarella, R. (2002). *Theory and Practice of Probation on Bail in the Report of John Augustus*, *Journal Federal Probation*, vol. 66, issue 3, стр. 38-42.
- Reuters, T. (2019). *Practical Law - article Standard scale*, London
- Scheb, J. M. Scheb II, J. M. (2009). *Criminal law – fifth edition*, University of Tennessee
- Simser, J. (2008). *Tax evasion and avoidance typologies*
- Snacken, S. McNeill, F. (2012). *Probation Measures and Alternative Sanctions in the European Union*, Cambridge
- Streicker, S. (2018). *Restitution Law for Victims of Crime*, NOLO Magazine, стр. 37.
- Streicker, S. (2019). *What kind of community service can a judge order?*, NOLO Magazine, стр. 16.
- Tadros, (2011). *The Ends of Harm: The Moral Foundations of the Criminal Law*, Oxford University Press
- Tarr, G. Alan (2009). *Judicial Process and Judicial Policymaking*, Rutgers University – Camden

- Taxman, F.S. (2004). *Federal Probation – The Offender and Reentry: Supporting Active Participation in Reintegration*, The Administrative Office of the United States Courts, vol. 68, numb. 3
- Thailand Institute of Justice (2018). *Penal Reform International, Global Prison Trends 2018*
- Tombs, J. Swennenhuis, R. Gandini, L. (1986). *Report of the Committee of Experts*, Strazbour
- Tonry, M. (1997). *Intermediate Sanctions in Sentencing Guidelines*, U.S. Department of Justice
- Trauma, Violence & Abuse, *The Tactical Topography of Stalking Victimization and Management*, октобар 2002, приступљено 10.01.2020 <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1524838002237330>
- United States Department of Justice - U.S. Attorneys (2017). *Understanding Restitution*, Northern District of Georgia
- Walker, N. (1980). *Punishment, Danger, and Stigma: The Morality of Criminal Justice*, Oxford University Press
- Wasik, M. (1978). *Place of compensation in the penal system*, Criminal law REVIEW
- Wilson, D. (2000). *Prison(er) Education: Stories of Change and Transformation*, Birmingham
- Wilson, D. (2001). *What Everyone In Britain Should Know About Crime And Punishment*, Birmingham
- Wright, M. (1991). *Justice for victims and offenders: a restorative response to crime*, Open University Press, Bristol
- Ајдуковић, М. Ајдуковић, Д. (1991). *Алтернативне санкције: путеви смањења затворске популације*, Пенолошке теме
- Беговић, Б. (2013). *Затворска популација и криминал: постоји ли узрочно-последична веза?*, Правни факултет Универзитета у Београду
- Ђурић, Д. (2016). *Докторска дисертација – Условна осуда као доминантан тип кривичне санкције у законодавству Републике Србије*, Универзитет Џон Незбит, Факултет за право, јавну управу и безбедност, Београд
- Званична интернет страница Федералне владе САД - State Crime Victims Compensation, приступљено 15.01.2020 <https://www.benefits.gov/benefit/4416>
- Званични сајт ФБИ-а, приступљено 15.01.2020 <https://www.fbi.gov/investigate/white-collar-crime/asset-forfeiture>
- Јоксић, И. (2010). *Судска опомена у кривичном праву*, Безбедност (1)
- Константиновић Вилић С. Костић, М. (2011). *Пенологија*, Ниш
- Куртовић Мишић, А. Крстуловић Драгичевић, А. (2014). *Правно уређење и примјена рада за опће добро након реформе материјалног и извршног права алтернативних санкција*, Зборник Правног факултета у Загребу
- Међународни комитет Црвеног крста (ICRC) (2013). *Water, Sanitation, Hygiene and Habitat in Prisons*, Женева
- Мрвић - Петровић Н. Ђорђевић, Ђ. (1998). *Моћ и немоћ казне*, Београд
- Николић-Ристановић, В. (2005). *Ресторативна правда, кажњавање и жртве*, Београд
- Републички Завод за статистику, саопштење број 194 (2018). Пунолетни учиниоци кривичних дела
- Стевановић, И. (2006). *Нова законска решења о малолетницима: значај алтернатива институционалном третману*, Темида (1)
- Стојановић, З. (2015). *Кривично право – општи део*, Београд

- Ђоровић, Е. (2015). *Систем кривичних санкција Републике Србије*, Нови Пазар
- Фонд за отворено друштво (2005). *Алтернативе затворским казнама*, Београд

ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ

- Case Irving v. National Provincial Bank (1962) 2 QB 73
- CE Resolution (76) 10 on certain alternative penal measures to imprisonment (усвојена 9. марта 1976. године на 255. састанку заменика министара)
- Criminal Justice Act 1982 UK, приступљено 12.01.2020
<http://www.legislation.gov.uk/>
- Criminal Justice Act 2003 UK, приступљено 12.01.2020
<http://www.legislation.gov.uk/>
- Delaware Code 2017, приступљено 15.01.2020
<https://law.justia.com/codes/delaware/2017/>
- Domestic Abuse (Scotland) Act 2018, приступљено 12.01.2020
<http://www.legislation.gov.uk/>
- Domestic Violence Civil Protection Orders (CPOs) by State, American Bar Association Commission on Domestic & Sexual Violence 2016
- Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 UK, приступљено 15.01.2020
<http://www.legislation.gov.uk/>
- Family Law Act 1996 UK, приступљено 15.01.2020 <http://www.legislation.gov.uk/>
- Georgia Code 2010, приступљено 15.01.2020
<https://law.justia.com/codes/georgia/2010/>
- LawFacts, A legal information resource from Legal Aid Ontario, приступљено 19.01.2020 <http://lawfacts.ca/node/66>
- Magistrates` Courts Act 1980 UK, приступљено 12.01.2020
<http://www.legislation.gov.uk/>
- New Jersey's "Megan's Law" - Registration and Community Notification Laws. N.J. STAT ANN. §§ 2C 7-1 to -II (West 1995 & Supp. 1997)
- Offender Rehabilitation Act 2014 UK, приступљено 15.01.2020
<http://www.legislation.gov.uk/>
- Office of the State Attorney, *Diversion programs*, 23.05.2017.
- Proceeds of Crime Act 2002 UK, приступљено 15.01.2020
<http://www.legislation.gov.uk/>
- Road Safety Act 2006 UK, приступљено 15.01.2020 <http://www.legislation.gov.uk/>
- Sentencing and Punishment of Offenders Act 2012 UK, приступљено 12.01.2020
<http://www.legislation.gov.uk/>
- Sexual Assault Civil Protection Orders (CPOs) by State, American Bar Association Commission on Domestic & Sexual Violence 2015
- Stalking/Harassment Civil Protection Orders (CPOs) by State, American Bar Association Commission on Domestic & Sexual Violence 2009
- Szafranski против Пољске, (бр. 17249/12, 15. децембар 2015)
- U.S. Code, приступљено 26.12.2019 <https://www.law.cornell.edu/uscode/text>
- Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера („Сл. гласник РС“, бр. 55/2014 и 87/2018)
- Извештај Високог комесара УН за људска права (2017). *Non-discrimination and the protection of persons with increased vulnerability in the administration of justice, in particular in situations of deprivation of liberties and with regard to the causes and effects of overincarceration and overcrowding*
- Минимална стандардна правила УН о мерема незатварања (Токијска правила) усвојена Резолуцијом Генералне скупштине А/Rezolu/45/110, 14. децембра 1990. године

- Препорука бр. Р (97) 12 Комитета министара државама чланицама о особљу задуженом за спровођење санкција и мера (усвојена 10. септембра 1997. године на 600. састанку заменика министара)
- Препорука Р (2000) 22 о побољшању извршења европских правила о санкцијама и мерама везаним за јавни интерес (усвојена 29. новембра 2000. године, на 731. састанку заменика министара)
- Препорука Р (92) 16 Комитета министара државама чланицама о Европским правилима о санкцијама и мерама у заједници (усвојена 19. октобра 1992. године на 482. састанку заменика министара)
- Препорука Р (92) 17 Комитета министара земљама чланицама о доследности приликом одмеравања казни (усвојена 19.10.1992. године на 482. седници одржаној на нивоу заменика министара)
- Препорука Р (99) 19 Комитета министара државама чланицама о медијацији у кривичним стварима (усвојена 15. септембра 1999. године на 679. састанку заменика министара)
- Препорука Р (99) 22 о пренасељености затвора и повећању затворске популације (усвојена 30. септембра 1999. године, на 681. састанку заменика министара)
- Продан против Молдавије (*Prodan v. Moldavia*), 18.05.2004, бр. 49806/99

САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

Еволуција кривичноправног система неминовно је условљена динамиком усавршавања кривичних санкција у целини и сваке понаособ. Аутор рада кроз појаву и развој алтернативних санкција објашњава због чега је упоредно право препознало потребу за проналажењем адекватне замене казни затвора и како се дошло до идеја које би истовремено задовољавале потребу преваспитања делинквената и неутралисале негативне одлике институционализације осуђеника. Даље аутор наглашава да је од средине прошлог века уочен тренд пораста затворске популације, односно да је и на светском и на европском нивоу присутан сталан пораст броја лица лишених слободе. Услед преоптерећености пеналних институција, доведено је у питање функционисање целокупног затворског система, а могућност повољног остваривања права лица лишених слободе сведена је на минимум.

Током 80-их и 90-их година прошлог века Савет Европе и Организација УН постају активно заинтересовани за увођење и уређење овог питања, што је 14. децембра 1990. године резултирало доношењем Минималних стандардних правила о мерама које не обухватају задржавање (тзв. Токијска правила) од стране Генералне скупштине УН. Токијска правила су правила *sui generis* која се односе на извршавање санкција у отвореном друштву. Као пенални систем који чине алтернативне санкције и мере обликоване кроз историју и који је своју правну формулацију достигао у прошлом веку, алтернативни облик кажњавања делинквената и преступника претендује да кроз године које долазе постане основни облик кажњавања. Упоредно – правни метод сагледавања нормативних оквира држава англосаксонског правног подручја понудиће критички осврт на могућности различитих алтернативних санкција и мера, које су у већој или мањој мери усвојили управо Савет Европе и Организација УН и дефинисали их бројним препорукама и резолуцијама.

Са једне стране и сама суочена са повећањем стопе затварања, а са друге посвећена европским интеграцијама, Република Србија предузима прве значајније кораке у пружању законских оквира овој материји, па је тако 2010. године донета Стратегије за смањење преоптерећености смештајних капацитета у заводима за извршење кривичних санкција у Републици Србији у периоду од 2010. до 2015. године („Службени гласник РС“, број 53/2010), а затим и Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера („Службени гласник РС“, број 55/2014 и 87/2018). Интервју са повереницима за извршење алтернативних санкција у Нишу пружиће статистичке и

динамичке податке потребне за стварање реалне слике о томе колико је наша држава показала афинитета ка алтернативном санкционисању, те да ли постоји растући тренд изрицања и спровођења ових санкција и мера. Како би ванзаводске мере могле да буду спона која адекватно балансира између ресторативне и ретрибутивне правде, између најбољих интереса делинквента, оштећеног и друштвене заједнице, потребно је да држава на себе преузме већу одговорност у њиховој прецизнијој законској регулативи, да прошири поље њихове примене и у то уложи сразмерно више средстава.

Кључне речи: алтернативне кривичне санкције, токијска правила, пренасељеност затвора, англосаксонско право, ресторативна правда

ALTERNATIVE CRIMINAL SANCTIONS AND MEASURES IN COMMON LAW SYSTEM - SUMMARY

The evolution of the criminal justice system is inevitably conditioned by the dynamics of improving criminal sanctions as a whole and individually. Through the emergence and development of alternative sanctions, the author explains why comparative law recognized the need to find an adequate replacement for imprisonment and how ideas were reached that would simultaneously satisfy the need to re-educate delinquents and neutralize the negative features of institutionalizing convicts. The author further emphasizes that since the middle of the last century, an increasing trend of the prison population has been noticed, ie that there is a constant increase in the number of persons deprived of liberty both at the world and European level. Due to the overload of penal institutions, the functioning of the entire prison system has been called into question, and the possibility of favorable exercise of the rights of persons deprived of their liberty has been reduced to a minimum.

During the 1980s and 1990s, the Council of Europe and the UN became actively interested in introducing and regulating this issue, which on 14 December 1990 resulted in the adoption of the Minimum Standard Rules on Non-Retention Measures (also known as Tokyo Rules) by the UN General Assembly. The Tokyo Rules are sui generis rules that apply to the execution of sanctions in an open society. As a penal system consisting of alternative sanctions and measures shaped throughout history and which reached its legal formulation in the last century, the alternative form of punishing delinquents and criminals aspires to become the basic form of punishment in the years to come. The comparative legal method of considering the normative frameworks of the Anglo-Saxon legal states will offer a critical review of the possibilities of various alternative sanctions and measures, which were more or less adopted by the Council of Europe and the UN and defined by numerous recommendations and resolutions.

On the one hand, faced with an increase in the closure rate, and on the other, committed to European integration, the Republic of Serbia is taking the first significant steps in providing legal frameworks for this matter, so in 2010 it adopted a Strategy in the Republic of Serbia in the period from 2010 to 2015 ("Official Gazette of RS", No. 53/2010), and then the Law on Execution of Non-Institutional Sanctions and Measures, "Official Gazette of RS", No. 55/2014 and 87/2018). The interview with the commissioners for the execution of alternative sanctions in Nis will provide statistical and dynamic data needed to create a realistic picture of how much our country has shown affinity for alternative sanctions, and

whether there is a growing trend of imposing and implementing these sanctions and measures. In order for extra-judicial measures to be a link that adequately balances between restorative and retributive justice, between the best interests of the delinquent, the injured party and the community, it is necessary for the state to take greater responsibility in their more precise legislation, to expand their scope. invest proportionately more funds.

Keywords: alternative criminal sanctions, Tokyo rules, prison overcrowding, Anglo-Saxon law, restorative justice

БИОГРАФИЈА

Кандидат, Миљковић Тамара, рођена је 30.08.1994. године у Нишу. Основну школу „Вожд Карађорђе“ завршила је као носилац Вукове дипломе и на такмичењима из математике забележила републичке резултате. Прву нишку гимназију „Стеван Сремац“, друштвено-језички смер, такође завршава као Вуковац и такмичар из немачког језика. 2013. године након полагања пријемног испита на Правном факултету у Нишу, заузела је 4. место на коначној ранг листи за упис кандидата на прву годину основних академских студија. Током студирања учествовала је на дебатама са темом насиља у породици и насиља над женама, а практичан допринос семинарско-истраживачком раду под називом „Бескућници и криминалитет“ пружила су истраживања обављена у Геронтолошком центру у Нишу. Обавезну стручну праксу обавила је у МУП-у Ниш на крвним и сексуалним деликтима. Правном усавршавању допринело је и волонтирање у невладиној организацији ЕПОС Клуб, приликом ког је учествовала у бројним градским и републичким пројектима и пружала бесплатне правне савете члановима клуба. 19.09.2018. године дипломирала је Правни факултет у Нишу са просечном оценом 9.1, након чега уписује и мастер студије на општем смеру, ужа кривичноправна научна област. Кандидат је свој рад у правној струци започео као помоћник јавног извршитеља, али је након 6 месеци рада поље интересовања усмерила ка адвокатури, те се тренутно налази на приправничком стажу код адвокатице Иване Ђокић. Од страних језика, кандидат говори енглески и немачки језик.